

'Op naar de praktijk!'

Een onderzoek gericht op de ondersteuning van de docenten binnen de VSO school met als doel om leerlingen met een beperking effectief te begeleiden naar arbeid.

Student: Cindy Berends - Studentnummer: 2204676- Lesplaats: Nijmegen (deeltijd)- Studiebegeleidster: Pauline Bruinsma

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling	5
1.1 Aanleiding.....	5
1.2 Stage op de VSO school.....	5
1.3 Onderzoeksvraag / deelvragen	6
1.4 Verwachte opbrengsten.....	7
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	8
2.1 De doelgroep.....	8
2.2 De mentor als spil?	9
2.3 Het leren.....	11
2.4 Arbeidstoeleiding, transitie en de stage.....	12
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	14
3.1 Respondenten	14
3.2 Onderzoekstrategie	14
3.3 Interpretatieve paradigma	14
3.4 Onderzoeksmethoden.....	15
3.5 Ethiek.....	17
3.6 Triangulatie en betrouwbaarheid.....	17
Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten	19
4.1 Verzamelen van data.....	19
4.2 Uitkomsten oud-leerlingen	20
4.2 Uitkomsten ouders/verzorgers	21
4.3 Uitkomsten docenten	24
4.4 Uitkomsten interview.....	26
Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen	27
5.1. Conclusie	27
5.1.1. Conclusie deelvraag 1	27
5.1.2. Conclusie deelvraag 2	27
5.1.3. Conclusie deelvraag 3	29
5.3 Conclusie van de hoofdvraag	30
5.4 Terugkoppeling evaluatieonderzoek.....	30
5.5 Aanbevelingen ingedeeld op rollen binnen de school	30
5.5.1. Aanbevelingen voor de docent	30

5.5.2.	Aanbevelingen voor het stagebureau	31
5.5.3.	Aanbevelingen voor de directie	31
Hoofdstuk 6	Evaluatie en reflectie	32
	Beschrijvende reflectie	32
	Technische reflectie.....	32
	Biografische reflectie.....	32
	Meta-reflectie.....	33
	Kritische reflectie.....	33
Nawoord		35
Literatuurlijst		36
Lijst met afbeeldingen		37
Bijlage 1	Feedback CF	38
Bijlage 2	Cirkeldiagram leerroutes	40
Bijlage 3	Vragenlijst oud-leerlingen	41
Bijlage 4	Vragenlijst ouders / verzorgers	45
Bijlage 5	Vragenlijst docenten	49
Bijlage 6	Interview oud-leerlingen	54
Bijlage 7	Uitslag vragenlijst oud-leerlingen (Terugkombijeenkomst)	55
Bijlage 8	Uitslag vragenlijst ouders (Terugkombijeenkomst)	61
Bijlage 9	Uitslag vragenlijst docenten	67
Bijlage 10	Uitwerking interview oud-leerlingen	75
	Interview 1.....	75
	Interview 2.....	79

Samenvatting

Een leerling met een beperking, kan hij of zij straks optimaal functioneren in de praktijk als het gaat om het toekomstperspectief? Wat is er specifiek voor nodig om deze groep op een goede manier te begeleiden? Voor u ligt een onderzoek naar specifieke vaardigheden van docenten, als het gaat om de begeleiding van leerlingen met een beperking. Welke vaardigheden zijn hierbij effectief en welke vaardigheden kunnen worden geoptimaliseerd? Vanuit verschillende invalshoeken is onderzoek gedaan om deze vragen te kunnen beantwoorden. Daarnaast is literatuur bestudeerd die in de context van het onderzoek is geraadpleegd en dienst kan doen in de onderbouwing van de aanbevelingen en adviezen die het onderzoek heeft opgeleverd.

Door middel van een vragenlijst zijn oud-leerlingen van een VSO gevraagd om een aantal vragen te beantwoorden. Daarnaast zijn ook hun ouders/verzorgers en docenten gevraagd om een vragenlijst in te vullen. Hierdoor is vanuit drie doelgroepen het proces van uitstroming onderzocht, wat aan aantal interessante aanbevelingen heeft opgeleverd. Van de vragen die retour zijn ontvangen is een goed beeld gegeven hoe de oud-leerlingen en hun ouders/verzorgers de uitstroming hebben ervaren. Over het algemeen hebben de leerlingen positief gereageerd op de rol van de docent, het stimuleren van het zelfvertrouwen, de kennis van de leerling en de sfeer in de klas. Opvallend is de uitkomst van het feit dat de leerlingen nadat ze zijn uitgestroomd, niet terugkeren naar school voor advies of ondersteuning. Verder blijkt dat de leerlingen elkaar in de vrije tijd niet opzoeken.

4

Bij de antwoorden van de docenten valt op dat zij aangeven de relatie met de leerling en de samenwerking tussen de verschillende partijen erg belangrijk vinden. Maar wordt dit ook vanuit de theorie wordt onderbouwd? De leerling moet gezien worden als een onderdeel van een systeem. De ontwikkeling wordt namelijk bepaald door de interactie tussen de verschillende partijen; de docenten, ouders en de leerlingen zelf. Is de communicatie tussen de verschillende doelgroepen hier optimaal?

Wanneer er wordt gekeken naar de vaardigheden van de docent, dan is op te merken dat de leerlingen tevreden zijn met de hulp tijdens de transitiefase. Verder blijkt dat de docenten een goede luisterhouding hebben, hen zelfvertrouwen hebben gegeven en er een veilige rustige sfeer heerst op school. Maar geven de leerlingen ook voldoende inzicht in de problemen waar zij in de praktijk tegenaan lopen? Intensieve nazorg is belangrijk om te leren van de ervaringen en dit terug te brengen naar school. Vervolgens kan deze informatie ingezet worden in de vorm van beleid en eventuele bijscholing van de docenten. De docenten geven aan dat zij hier extra scholing in nodig hebben. Deze aanbevelingen en conclusies zijn in hoofdstuk vijf beschreven en kunnen aanleiding geven tot verdieping op de verschillende gebieden. Kortom, het is belangrijk deze doelgroep ondersteuning te blijven bieden.

Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding

Sinds 2008 ben ik werkzaam bij een stichting voor speciaal onderwijs. De stichting heeft in totaal 19 scholen die (voortgezet)speciaal onderwijs bieden aan leerlingen die specifieke ondersteuning nodig hebben. Daarnaast biedt de stichting ondersteuning in het regulier onderwijs aan leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben en aan hun leraren en begeleiders. De afgelopen vijf jaren ben ik werkzaam geweest als ambulant begeleider. In deze functie begeleidde ik leerlingen met een Leerling Gebonden Financiering (LGF) indicatie. Vanaf januari 2014 ben ik als intern begeleider verbonden aan een VSO school. Het is een school voor leerlingen met een verstandelijke of meervoudige beperking tot 20 jaar. Deze school vormt de context waarbinnen het onderzoek plaats vindt.

In de functie als ambulant begeleider heb ik ervaren dat de problemen waar leerlingen met een beperking mee te maken krijgen in veel gevallen pas zichtbaar werden in het vierde of het vijfde jaar van het praktijkonderwijs. In een brochure 'Op het eerste oog heel gewoon' wordt de doelgroep als een kwetsbare groep omschreven. Het gevaar van overvraging is nabij, dit komt door het niet zichtbaar zijn van een beperking. De beperking wordt soms niet of pas laat ontdekt (LVG, 2011). Een van de oorzaken is de vertraagde ontwikkeling wat maakt dat de leerling 'net even anders functioneert'. Een specifiek voorbeeld is een leerling die vastloopt in het vijfde jaar van het praktijkonderwijs. De problemen rondom stage, gedrag en verzuim waren er echter al in voorgaande jaren. In het vijfde jaar loopt de betreffende leerling vast en gaan de 'alarmbellen' rinkelen. De school en daarmee ook de ondersteuning wordt op dat moment pas ingeschakeld. Mijn visie is dat de ondersteuning voor deze leerling te laat opgestart is, en dat de problematiek dusdanig zwaar is opgelopen dat er meer voor nodig is om deze leerling te ondersteunen. LVG (2011) beschrijft dat wanneer de problematiek zich op meerdere vlakken bevindt, er gesproken wordt van een combinatie ouder- en kindproblematiek. Daarbij kan er hulp geboden worden door orthopedagogische behandelcentra.

1.2 Stage op de VSO school

Hoe pakken ze het stagebeleid en daarmee de uitstroom aan in het speciaal onderwijs? De school bezit een stagebureau en heeft beleid geschreven in de verschillende beleidsplannen. Een voorbeeld daarvan is het beleidsplan 'Stage en Arbeidstoeileiding' (De Toekomst, 2013). Daarin is te lezen hoe de school het uitstroomtraject met de leerlingen vorm geeft. Tijdens het werken met én voor de leerlingen moet het toeleiden naar stage en werk centraal staan. Wanneer de leerlingen instromen in de onderbouw volgt er een interne stage. In de middenbouw volgt er een interne stage en een LOL-stage (leren op locatie). Vervolgens volgt er een transitiefase in de bovenbouw. In deze fase gaat de leerlingen voor maximaal vier dagen per week op stage. Hij of zij wordt begeleid door de mentor en waar het nodig is door de stage coördinator. De rol van de mentor is de afgelopen twee jaren toegenomen. Hij of zij moet 'de spin in het web' zijn voor de leerling.

De stagecoördinatoren zijn voor vragen op de achtergrond aanwezig. Daarnaast heeft de school een beleidsplan Nazorg Stage & Arbeidstoeleiding (De Toekomst, 2013). In dat plan staat beschreven wat het doel is van de nazorg en hoe dit ingebed is in de schoolorganisatie. Het doel is om de leerlingen structureel twee jaar te volgen. De eerste actie in dit nazorgtraject is het voeren van een *transitiebespreking*. Tijdens dat gesprek informeert de school de leerling en de ouders over de stand van zaken betreffende arbeid en/of dagbesteding. Daar worden de (persoonlijke) leerdoelen, specifieke werkvaardigheden, bevorderende en belemmerende factoren besproken en vastgesteld. Deze factoren zijn al eerder vastgesteld in het ontwikkelingsperspectief (OPP) van de leerling. In het OPP is de uitstroombestemming en de onderbouwing vastgesteld. De diversiteit binnen de school is groot. Er zullen enkele leerlingen uitstromen naar vervolgonderwijs, er zijn leerlingen die voorbereid moeten worden voor de arbeidsmarkt en leerlingen die voorbereid moeten worden voor (arbeidsmatige) dagbesteding. Om recht te doen aan deze diversiteit wordt er binnen de school een onderscheid gemaakt naar vijf uitstroomprofielen. Van uitstroombestemming één belevingsgerichte dagbesteding naar de leerroute vijf, de beschermde arbeid, eventueel met een jobcoach.

1.3 Onderzoeksvraag / deelvragen

Dit onderzoek zal zich richten op de specifieke ondersteuning van de docenten binnen de VSO school om leerlingen met een beperking effectief te begeleiden naar de arbeidsmarkt. Het doel van het onderzoek is om te weten hoe de school, en dus de docenten, functioneren binnen het kader van de uitstroom. Kortom, is de school op de goede weg? Wat kan de school verbeteren wanneer het gaat om docentvaardigheden ten aanzien van het begeleiden naar arbeid? Door dit te meten bij de leerling, de ouders en de docenten zelf, komt het team er achter hoe de verschillende doelgroepen de begeleiding heeft ervaren. Op deze manier wordt inzichtelijk op welke gebieden er effectief wordt begeleid en op welke gebieden verbetering noodzakelijk is.

6

De hoofdvraag van het onderzoek luidt;

1. Wat zijn belangrijke vaardigheden betreft de stagebegeleiding van de docenten om de leerlingen met een beperking zo optimaal mogelijk te laten uitstromen?

De deelvragen zijn als volgt:

- 1.1 Wat zegt literatuuronderzoek over het begeleiden van leerlingen met een beperking?
- 1.2 Welke vaardigheden van de docent dragen bij aan een succesvolle uitstroom vanuit de leerlingen, de ouders en de docenten gezien?¹

¹ Onderstaande vragen worden vanuit drie verschillende invalshoeken onderzocht. Deze invalshoeken zijn de leerlingen, de ouders en de docenten. Deze drie groepen zullen benoemd worden als 'De doelgroep'.

- 1.3 Welke vaardigheden van de docent kunnen worden geoptimaliseerd gezien vanuit de doelgroep?

1.4 Verwachte opbrengsten

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is tweeledig. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen worden gebruikt om de scholing en begeleiding die wordt geboden voor de docenten te optimaliseren, zodat de kansen van de leerlingen op succesvolle arbeidsdeelname toenemen. Aan de andere kant is het ook een evaluatie voor de school. Doen de docenten het goed? En wat kan er verbeterd worden?

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

2.1 De doelgroep

Om te onderzoeken wat er nodig is om leerlingen met een beperking succesvol te laten uitstromen, is er de behoefte de doelgroep te omschrijven. Wanneer wordt er gesproken over een beperking bij leerlingen? VOBC LVG (2011) spreekt over een licht verstandelijke beperking wanneer een leerling de volgende drie kenmerken heeft; de leerling heeft een lage intelligentie met een IQ score tussen 50 en 85; de leerling heeft een beperkt sociale aanpassingsvermogen en de leerling heeft veel bijkomende problematiek, zoals leerproblemen, een psychiatrische stoornis en problemen in het gezin en/of sociale context. De beperking wordt voornamelijk bepaald door de mate van sociale redzaamheid als gevolg van een beperkt sociaal aanpassingsvermogen. In het dagelijks leven kunnen we leerlingen herkennen aan het feit dat ze het erg moeilijk vinden om zich in diverse sociale situaties te handhaven. Bovenstaande beschrijving is erg herkenbaar voor de praktijk waar dit onderzoek wordt uitgevoerd. Het is voor de leerlingen in het bijzonder moeilijk om zichzelf te handhaven in sociale situaties buiten school. De leerlingen komen in de puberteit, en dat brengt met zich mee dat ze beseffen anders te zijn. Een aanvulling is de uitgave van het SLO (2005) waarin staat dat leerlingen met een beperking zichzelf minder waarderen. Deze leerlingen hebben het moeilijk met het leren kennen, leren waarderen en leren gebruiken van zijn of haar mogelijkheden. Didactisch gezien is het belangrijk dat er een aangepaste instructie met gebruik van andere methodieken wordt ingezet. Het beklijven van het geleerde vormt vaak een moeilijkheid. Ook het slecht werkende neuro- fysiologische systeem (de werking en functies van het zenuwstelsel) vormt een probleem, waardoor de innerlijke waardering ontbreekt. Verhoef (1997) beschrijft dat de beperking bij deze groep steeds meer gaat opvallen naarmate de leerling ouder wordt. Wat opvalt bij deze doelgroep is de vertraagde ontwikkeling op verschillende gebieden die pas wordt geuit wanneer de leerling naar school gaat. Deze beperking zorgt ervoor dat de leerling net even wat anders functioneert. De leerling is egocentrisch en heeft in het bijzonder moeite om abstracte begrippen te gebruiken en te begrijpen. Dit sluit aan bij de eerder genoemde kenmerken in de eerste alinea. MEE (2012) beschrijft dat deze leerlingen stelselmatig worden overschat. Dit terwijl er feitelijk sprake is van een gebrek aan sociale vaardigheden en probleemoplossend vermogen. Deze leerlingen hebben last van bijkomende problematiek zoals (ernstige) gedragsproblemen. Deze komen meestal voort uit een gebrek aan zelfsturing en zelfreflectie en het onvermogen om de eigen agressie onder controle te houden. Een kritische kanttekening daarbij is dat de mogelijke overschatting voornamelijk plaats vindt in de sociale situaties buiten school. De overschatting kan bijvoorbeeld aan de orde komen tijdens stages. De rol van de docent is daarbij uiteraard belangrijk. Het begint bij een goede communicatie tussen stage, leerling en de docent. Wanneer de overstap van primair onderwijs naar het VSO wordt gezet dan is dat een nieuwe stap in het leven van de leerling. Vanuit de praktijk wordt opgemerkt dat men bezig is waartoe dit onderwijs zal leiden. Het is

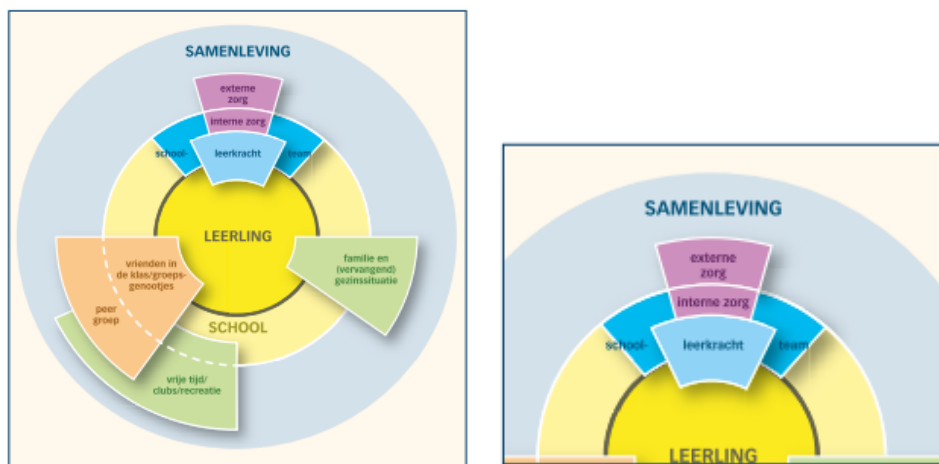
van belang om een goede communicatie op gang te brengen voor de betrokkenen in het belang van de leerling.

Deze informatie komt overeen met de brochure van LVG (2011) waarin beschreven wordt dat een beperkt sociaal aanpassingsvermogen vaak één van de kenmerken is. Daarnaast stellen ze dat er blijvend behoefte zal blijven bestaan aan ondersteuning, vooral bij verandering en emotionele inspanning. De hulp moet voornamelijk gericht zijn op het versterken van eigen mogelijkheden. De blijvende behoefte voor begeleiding geeft aan hoe belangrijk het is voor de school om de nazorg te bieden nadat de leerlingen van school zijn uitgestroomd. Mijn persoonlijke kijk op de nazorg van de school is dat het belangrijk is dat wanneer de leerlingen de school verlaten de overgang tussen school en arbeid of dagbesteding is afgerond, en dat er een vangnet is gecreëerd.

2.2 De mentor als spil?

“De ontwikkeling van de leerlingen wordt bepaald volgens de interactie met allerlei factoren in de onderwijssituatie’. Centraal staat de vraag: Wat heeft deze leerling, in deze onderwijsleersituatie met deze leraren aan ondersteuning nodig?” (Van Meersbergen & Jeninga, 2012, p. 176)

Van Meersbergen en Jeninga beschrijven in 2012 het ecologisch model ‘De ecologie van de leerling’. In dit model wordt vanuit drie leefmilieus de ontwikkeling van de leerling in beeld gebracht. Onderstaan ter verduidelijking het model opgenomen als illustratie.

Figuur 1: De ecologie van de leerling en de uitsnede leerkracht en zorg. Ontleend: 'De ecologie van de leerling' Meersbergen en Jeninga, 2012)

Omdat voor dit onderzoek het segment van de leerkracht interessant is, wordt hier voornamelijk dieper op ingegaan. In het artikel (Meersbergen en Jeninga, 2012) is te lezen dat de uitsnede steeds afzonderlijk te onderzoeken is, maar dat de ecologische samenhang altijd bekeken moet worden. De leraar is onderdeel van het schoolteam. De noodzaak tot samenwerking met de diverse partijen rondom de leerling heen wordt steeds meer benadrukt. Maatschappelijk is er een veranderproces merkbaar in een streven naar inclusief onderwijs. De schrijvers hebben een kijkwijzer opgesteld waarin per segment een aantal

beschermende en risicofactoren zijn genoemd. Deze kijkwijzer maakt het mogelijk om in samenhang te kijken naar gedrag. Voor dit onderzoek is het segment 'leraar' bruikbaar. Op basis van onder andere deze factoren worden de vragenlijsten ontworpen.

Figuur 2: Kijkwijzer factoren van de leerkracht. Ontleend aan 'De ecologie van de leerling' Meersbergen en Jenina, 2012)

Marzano (2012) beschrijft vier fundamentele strategieën die een positief effect hebben op het gedrag van leerlingen. De vier strategieën zijn regels en routines, omgaan met orde verstorend gedrag, relatie tussen leraar en leerlingen en de mentale instelling van de docent. Voor dit onderzoek is voornamelijk de relatie tussen docent en leerling interessant. Er wordt onderzocht welke specifieke ondersteuning van de docent ervoor heeft gezorgd dat de leerling effectief is uitgestroomd naar arbeid. Als school kunnen we een grote rol uitoefenen op het proces, door de docentenrol onder de loep te nemen. Dit is de reden waarom in dit onderzoek alleen voor dit segment wordt ingezoomd.

Figuur 3: Leraar niveau. Ontleend aan www.hollandseschool.net

Wanneer de docent een goede relatie heeft met de doelgroep zijn de leerlingen eerder geneigd om regels en routines en ordemaatregelen te accepteren. Een docent kan het verschil maken. De invloed van de docent omvat drie factoren;

1. De didactische aanpak, deze is bepalend voor de leerresultaten;
2. Het pedagogisch handelen en klassenmanagement die een basis leggen van structuur en zekerheid van waaruit geleerd kan worden;
3. Het herontwerpen en sturing geven aan de leerprocessen, zodat het onderwijs aansluit bij de specifieke leerling;

Roeleveld (2011) beschrijft wat de leerlingen zelf zien als belangrijke competenties voor het begeleiden van leerlingen met een verstandelijke beperking. Uit het onderzoek komt naar voren dat de leerlingen vier onderwerpen belangrijk vinden. Dit zijn kennis over een leerling, de ondersteuning, goede communicatie en een goede relatie opbouwen. Deze vier aspecten zullen in de vragenlijst leidend zijn voor het onderzoek naar welke factoren nu vooral van belang zijn geweest bij een succesvolle uitstroom van leerling met een beperking.

2.3 Het leren

Wanneer we het leren van een leerling met een beperking nader bekijken dan zien weten we dat het anders verloopt. Steelle (2005) vergelijkt in een artikel twee theoretische stromingen, namelijk het constructivisme en het behaviorisme. Het gaat hierbij om welke theoretische stroming het best past bij het leren van deze doelgroep. Het constructivisme is een leertheorie die ervanuit gaat dat de ontwikkeling van de individuele mensen afhankelijk is van het ontwikkelingsstadium en van de cultuur waarin de mens zich bevindt. Alkema& Tjerkstra (1995) beschrijven twee belangrijk standpunten van deze leertheorie. Het eerste

punt is dat de ontwikkeling onafhankelijk verloopt van het onderwijs, als een natuurlijk proces. Het tweede is dat ontwikkeling een gevolg is van onderwijs en rijping. Als conclusie wordt gegeven dat leerlingen met een beperking het best onderwezen kunnen worden door de ideeën uit beide leertheorieën te integreren. Een voorbeeld hiervan is het idee om lessen in de werkelijkheid te laten plaatsvinden omdat de doelgroep het beste leert in de realiteit. Uiteraard zien we deze manier van lesgeven terug in de praktijk; de VSO school. De praktijkvakken van de school richten zich op de domeinen techniek (houtbewerken, fietstechniek en 'kluskunde'), ambachtelijk werk (keramiek, schilderkunst en kaarsen maken), dienstverlening (administratief werk, receptie, schoonmaak in de groothuishouding en verzorging), groen (tuinonderhoud en dierenverzorging) en consumptieve technieken (catering en werken in de grootkeuken). Het doel van het onderwijs is de leerling op maat te begeleiden naar en voor te bereiden op een zo zelfstandig en geïntegreerd mogelijk functioneren in de maatschappij.

2.4 Arbeidstoeileiding, transitie en de stage

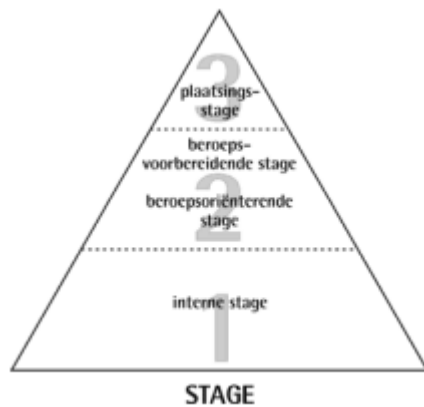
De doelstelling van arbeidstoeileiding is kortweg te omschrijven als het voorbereiden van de leerlingen op een toekomstige baan. Maar meestal ligt de ambitie nog verder: namelijk ook ervoor te zorgen dat de leerling die baan krijgt. Een baan die past bij zijn mogelijkheden en waar beperkingen vanwege de handicap of stoornis geen belemmering vormen (Zon, 2003).

Uitgangspunt voor de arbeidstoeileiding is dat leerlingen zelf in staat zijn zich breed te oriënteren en zich meer bewust worden van hun mogelijkheden. Het is nodig dat de leerlingen begeleid worden met het maken van keuzes in het perfectief van hun zijn of haar eigen toekomst. Een belangrijk onderdeel is dat de leerling zijn of haar handicap accepteren. Het traject arbeidstoeileiding is uit te leggen in vier fasen, namelijk oriëntatie, voorbereiding, toeleiden, ondersteuning. Onder toeleiding naar arbeid verstaan we alle activiteiten die gericht zijn op het vinden van een baan en de voorwaarden vervullen om op de werkplek te kunnen blijven functioneren. Voorwaarden is dat de leerlingen tijdens de schoolperiode op het VSO de houdingen, kennis en vaardigheden eigen moeten maken om te kunnen functioneren in een arbeidssituatie.

Het concept transitie wordt in dit onderzoek meerdere malen benoemd, tijd om dieper in te gaan op dit begrip. Transitie is afkomstig uit de Verenigde Staten en is in Nederland uitgewerkt in een methodiek. Transitie is meer dan alleen een overstap tussen de VSO school en werk. Het is een overstap naar een eigen zelfstandig leven. Volgens Cobett en Barton (zoals geciteerd in Kader voor Arbeidstoeileiding, Van Zon, p.11, 2003) houdt transitie de overgang in van school naar werk of in een breder kader, ofwel de overgang van leerlingen met een beperking naar de volwassenheid. Het geheel neemt een belangrijke plaats in omdat de overgang naar arbeid niet eenvoudig is. Er zijn veel factoren waarmee rekening gehouden moet worden. Volgens Steenman (zoals geciteerd in Kader voor Arbeidstoeileiding, Van Zon, p.12, 2003) zijn er veel betrokkenen. De leerling zelf, de ouders,

de docenten, de stagebegeleider, jobcoach enz. Deze complexiteit wordt omvat in het concept transitie met als doel een planmatige aanpak voor een succesvolle uitstroom.

Als derde en tevens laatste punt is de stage van een leerling een belangrijk onderdeel van de transitie en de arbeidstoeleiding. Het is een krachtige leeromgeving voor de leerling. Het is niet alleen bedoeld om de leerling voor te bereiden op arbeid, maar het laat de leerling ervaren of de beperking wel of niet een belemmering voor de leerling kan zijn. De stage maakt het mogelijk om kennis, sociale redzaamheid en vaardigheden verder door te ontwikkelen. In onderstaande figuur is de opbouw van de stage schematisch weergegeven.

Figuur 4: Figuur ontleend van Inhoudelijk Kader arbeidstoeleiding VSO. De verschillende stagevormen.

De interne stage is een stage die binnen school plaats vindt. Het gaat daarbij om het aanleren van verschillende vaardigheden door deze te verrichten in een vertrouwde omgeving. De interne stage is een voorbereiding op de externe stage. De leerlingen moeten de vaardigheden leren die vereist zijn in de externe stage. De beroepsoriënterende stage is een externe stage voor leerlingen waarbij het nog niet duidelijk is wat de wensen en mogelijkheden zijn op gebied van toekomstige arbeid. Deze stage kan in verschillende sectoren zoals horeca, groen of magazijn plaatsvinden. De beroepsvoorbereidende stage is een externe stage voor de leerlingen die al een keuze hebben gemaakt voor een bepaalde werkplek of sector. De stageplaats zal zoveel mogelijk overeen moeten komen met de uiteindelijke werkplek. De plaatsingstage is een stage binnen een bedrijf met als doel dat de leerling uiteindelijk definitief geplaatst wordt en deze zal leiden tot een dienstverband.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

3.1 Respondenten

De leerlingen die de laatste twee schooljaren zijn uitgestroomd worden benaderd voor het onderzoek. In het schooljaar 2011-2012 zijn er 19 leerlingen uitgestroomd. Dit zijn vier meisjes en 15 jongens. In het schooljaar 2012-2013 zijn er 11 leerlingen uitgestroomd. Dit zijn zes meisjes en vijf jongens. In bijlage 2 is te lezen in welke leerroutes de leerlingen zijn uitgestroomd. De vragen die aan oud-leerlingen worden hebben betrekking op drie categorieën; de rol van de docent, de klas/school en stage/werk. Per categorie zijn er drie of vier vragen gesteld. De vragen zijn samengesteld op grond van de theorie, genoemd in hoofdstuk twee. De ouders van de leerlingen worden ondervraagd doormiddel van een vragenlijst. De vragen in de vragenlijst hebben betrekking op dezelfde drie categorieën als bij de vragenlijst van de leerlingen. De huidige docenten en assistenten van de bovenbouwgroepen van de VSO school zullen gevraagd worden om deel te nemen aan het onderzoek. In totaal zijn er drie bovenbouwgroepen. Het onderwijzend personeel bestaat uit vier docenten (allemaal vrouw) en drie onderwijsassistenten (twee mannen en één vrouw).

3.2 Onderzoekstrategie

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe de leerlingen het proces naar de uitstroom hebben ervaren. Er wordt gemeten welke specifieke vaardigheden van de docenten hebben bijgedragen om de leerlingen met een beperking zo optimaal mogelijk te laten uitstromen. Bij dit onderzoek is het evaluatieonderzoek passend (Lange, de et al., 2011). Gesteld wordt dat zo nauwkeurig mogelijk wordt gemeten of het vooraf gestelde doel van de interventie bereikt wordt en in hoeverre deze bereikt wordt. Het doel is zorgdragen voor een vloeiende overgang naar een vervolgvoorziening en daar goed functioneren. Daarbij wordt onderzocht welke factoren van toepassing zijn. Door dit uitstroomproces te meten bij de leerlingen, de ouders/verzorgers en de docenten zelf, vindt er een beoordeling plaats. De vraag daarbij is of de interventies van de afgelopen jaren geleid hebben tot het beoogde doel. Dit doel is leerlingen te begeleiden naar werk en daar goed functioneren.

3.3 Interpretatieve paradigma

Elke onderzoeker moeten voor zichzelf helderheid scheppen binnen welke paradigma het onderzoek zich gaat ontwikkelen. (Lange, de et al., 2011) Dit proces is afhankelijk van de hoofd- en deelvragen, de visie op de wereld en de wijzer waarop de kennis wordt gegenereerd. Na bestudering van de verschillende paradigma's lijkt het interpretatieve paradigma passend bij dit onderzoek (Lange, de et al., 2011, p.43). Een paradigma is een samenhangend stelsel van modellen en theorieën die samen een denkkader vormen waarbinnen de 'werkelijkheid' geanalyseerd en beschreven wordt. Kuhn (Lange, de et al., 2011) is de grondlegger van het concept paradigma. Hij omschrijft paradigma's als; *"universally recognised scientific achievements that for a time provide model problems and solutions to a community of practitioners"*. p. 33) Met andere woorden het zijn wetenschappelijke ideeën die voor een bepaalde periode een model geven om problemen

en oplossingen aan te geven voor een bepaalde beroepsgroep. Bovenstaande bron beschrijft dat het interpretatieve onderzoek erop is gericht om de complexiteit en de veelzijdigheid van het menselijk handelen in kaart te brengen. In het onderzoeksprogramma van Fontys (2010-2013) staat te lezen dat het principe van de zingeving gebaseerd is op het interpretatieve paradigma en dat het vooronderstelt dat ervaringen een waarde geladen en een geconstrueerde betekenis hebben. Omdat het onderzoek plaats vindt in een VSO school, een plek die veelzijdigheid uitstraalt is het bovengenoemde paradigma van toepassing. De veelzijdigheid is terug te zien in de doelgroep en de beroepsbeoefenaars. De doelgroep vanwege de verschillende achtergronden van leerlingen, problematiek en beperkingen. De beroepsbeoefenaars omdat er personen werken met als achtergrond onderwijs, maatschappelijk werk of de zorg. In de VSO school werken ambitieuze docenten die een eigen mening hebben en waarbij de praktijk voortdurend in beweging is. Het uiteindelijke resultaat van dit onderzoek zullen aanbevelingen zijn rondom de begeleidingsvaardigheden van de docenten specifiek gekeken naar de uitstroom van leerlingen.

3.4 Onderzoeksmethoden

Het onderzoek is gestart vanuit een evaluatie van een doelstelling uit de praktijk. Vervolgens is er een theoretisch kader ontstaan. Daarbij kunnen we stellen dat het onderzoek een inductief karakter heeft. (Lange, de et al., 2011) Het wil zeggen dat wanneer men vooraf bepaalde regelmatigheden of patronen ontdekt, men uit kan gaan van een wetmatigheid of een hypothese. Dat houdt in dat er gezocht wordt naar een theorie die past bij de verzamelde data. De benadering probeert zonder conclusies te trekken de praktijk waar te nemen. Daarna wordt er gekeken naar verbindingen tussen de verschillende praktijkvoorbeelden die mogelijk wijzen op een algemene theorie. Onderstaand zijn de deelvragen gespecificeerd met de bijbehorende onderzoeksmethoden.

15

Deelvraag 1: Wat zegt literatuuronderzoek over het begeleiden van leerlingen met een beperking?

Vanuit het literatuuronderzoek is gezocht naar bronnen die specifieke informatie geven over de vaardigheden van de docenten. De uitwerkingen van dit literatuuronderzoek staan beschreven in hoofdstuk twee. De vragenlijsten en de interviews zijn gebaseerd op dit literatuuronderzoek.

Deelvraag 2: Welke vaardigheden van de docent hebben bijgedragen aan deze succesvolle uitstroom vanuit de leerlingen, de ouders en de docenten gezien?

Om een goed eerste beeld te krijgen van de uitstroom van de leerlingen is er een vragenlijst ontworpen voor zowel de leerling, de ouders/verzorgers als mede voor de docenten en assistenten van de bovenbouwgroepen van de VSO school. Er is voor het afnemen van een vragenlijst gekozen, omdat het een relatief effectief en efficiënt instrument is om in te zetten. De vragenlijst is afgestemd op de doelgroep, het is eenvoudig op gebied van de vraagstelling en tekstniveau. Verder is de vragenlijst een basis voor een diepgaand interview.

Een aantal leerlingen zullen benaderd worden voor een interview, dit met als reden dat een interview relatief veel tijd vraagt. (Lange, de et al., 2011) Andere nadelen van het afnemen van een interview is dat het relatief laag scoort op betrouwbaarheid en dat er sprake kan zijn van een verstoring interview effect. Wat inhoudt dat mensen zich geremd kunnen voelen oog in oog met de onderzoeker. In dit onderzoek kan het zeker het geval zijn. We hebben het immers over leerlingen versus volwassene. De voorbereiding van het interview en de verwerking van de afgenomen interviews zullen als bijlage worden opgenomen. De vragen zijn gebaseerd op literatuuronderzoek.

Uit het literatuuronderzoek zijn een aantal factoren duidelijk geworden betreffende het handelen van de docent. Voorbeelden daarvan zijn; de relatie met de docent, communicatie van de docent, stimuleren en motiveren, en afstemmen op onderwijsbehoeften. Zoals al eerder beschreven is de theorie de basis van de vragenlijst. Vervolgens kan de vragenlijst een aanleiding zijn van het interview. Er wordt bekeken welke leerlingen, ouders of docenten interessant zijn om een interview bij af te nemen. Misschien is er wel een leerling waarbij het uitstroom traject uitstekend is verlopen en waarvan hij of zij aangeeft dat het een duidelijke relatie heeft met de docent van de school. Aan de andere kant kan het zo zijn dat er een leerling thuis zit en dit aangeeft op de vragenlijst. Uiteraard zullen deze leerlingen benaderd worden voor een interview. Door middel van een open vraag in de vragenlijst wordt er gevraagd of de leerlingen, ouders of docenten geïnterviewd willen worden. De vragen bestaan uit een aantal open vragen en gesloten vragen. De gesloten vragen bestaan uit een vijf puntenschaal. Er is gekozen voor de Likertschaal, omdat het mogelijk is om een berekening te maken. (Lange, de et al., 2011) Bij de gesloten vragen zijn de antwoordmogelijkheden gecijferd van 1 t/m 5 en worden daarna in Excel omgezet naar grafieken. Bij de ouders en docenten wordt er bij de laatste vraag gevraagd naar een rangorde. De reden daarvan is om een nog concreter beeld te krijgen van wat de ouders/verzorgers als belangrijkste competent hebben ervaren.

Deelvraag 3: Welke vaardigheden van de docent kunnen geoptimaliseerd worden vanuit de leerlingen, de ouders en de docenten gezien?

In deze derde deelvraag staat centraal welke vaardigheden van de docent op het gebied van uitstroom geoptimaliseerd dient te worden. Dit wordt gemeten door de vragenlijsten, en daarna enkele interviews af te nemen. Er wordt zorgvuldig onderzocht welke respondenten geschikt zijn om een interview bij af te nemen. Er kan ingezoomd worden op de specifieke situatie van de betreffende leerling, ouders of docent. Het doel van het interview is verdieping en achtergrondinformatie te verkrijgen over de uitstroomfase, waardoor er andere relevante informatie zichtbaar wordt. Mogelijk komen er concrete situaties aan bod tijdens de gesprekken, welke illustreren waarom de rol van de docent juist daar doorslaggevend was. Wellicht biedt het meer inzicht in de betreffende context van zowel de leerling, ouders of de docent. *'Een interview heeft altijd een structuur en een doel (Yin zoals geciteerd in Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals, De lange, p.168, 2011).*

Het doel van een interview is om antwoorden te ontrafelen die bepaalde verschijnselen, die van te voren zijn vastgesteld, te kunnen verhelderen. Interviews zijn 'geleide gespreken' waarbij de onderzoeker duidelijk de situatie verheldert en controleert. Het interview wordt in dit onderzoek gebruikt als aanvullend methodiek. Het aantal interviews kan vooraf niet met zekerheid worden vastgesteld. Het is mede afhankelijk van de hoeveelheid reacties van de respondenten. De uitkomsten zullen als bijlagen worden toegevoegd.

3.5 Ethiek

Het is van groot belang dat er ethische op een juiste manier met de doelgroep wordt omgegaan. In een school kan er sprake zijn van machtsverhoudingen en groepsdynamiek. In dit onderzoek kijkt men naar onderdelen van de school waarbij de docenten een aandeel hebben. Het kan zijn dat de positie van de betrokkenen kan veranderen gedurende dit onderzoek. De literatuur schrijft dat binnen onderzoek doen, twee aspecten van groot belang zijn. Pring (zoals geciteerd in De lange et al.,2011) noemt dat handelen zuiver en transparant én integer moet zijn. Een voorbeeld uit de praktijk is het uitzetten van de vragenlijsten. Het stagebureau van de school had in het kader van de nazorg een vragenlijst ontworpen. Ethisch gezien was het niet prettig voor de leerlingen en de ouders om geconfronteerd te worden met twee verschillende vragenlijsten. De mogelijkheid bestaat dat er overlap aanwezig kan zijn, wat vervelend is voor de oud-leerlingen en de ouders/verzorgers. We hebben er voor gekozen om de vragenlijsten te bundelen en het in één keer te versturen.

17

Het is van groot belang dat er consistent met onderzoeksdoelen wordt omgegaan. In 'Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo', (Andriessen, Onstenk, Delnooz, Smeijsters, Peij, 2010) worden vijf basale punten beschreven rondom het onderwerp ethiek. Ten eerste moet het onderzoek het professionele en maatschappelijke belang dienen, daarnaast moet men in het onderzoek respectvol en integer zijn en als laatste moet men in het onderzoek keuzes en gedrag verantwoorden. Kijkend naar deze vijf punten wordt daaraan voldaan. Immers, met dit onderzoek wordt het maatschappelijk belang gediend. Het thema, leerlingen met een beperking, sluit goed aan bij de nieuwe wetgeving. Voor dit onderzoek wordt de kennis uit de wetenschap en de praktijk gebruikt. De aanbevelingen zullen bruikbaar zijn voor de leerlingen die de aankomende jaren gaan uitstromen. Voordat het onderzoek daadwerkelijk van start gaat worden de vragenlijsten in gezien door de directeur en de teamleider. Vervolgens wordt het onderzoek toegelicht in een algemene mailing, zodat de docenten goed op de hoogte zijn van het onderzoek. De leerlingen en de ouders worden gevraagd mee te werken middels een inleidende brief. Daarin staat genoteerd waar de deelnemers terecht kunnen voor vragen en/of opmerkingen.

3.6 Triangulatie en betrouwbaarheid

Voor de betrouwbaarheid van dit onderzoek is het zeer belangrijk dat er triangulatie wordt toegepast. Wanneer er triangulatie plaatsvindt, wordt het onderzoek valide en betrouwbaar. Triangulatie betekent letterlijk driehoeksmeting. *'In de onderzoeksmethodologie betekent*

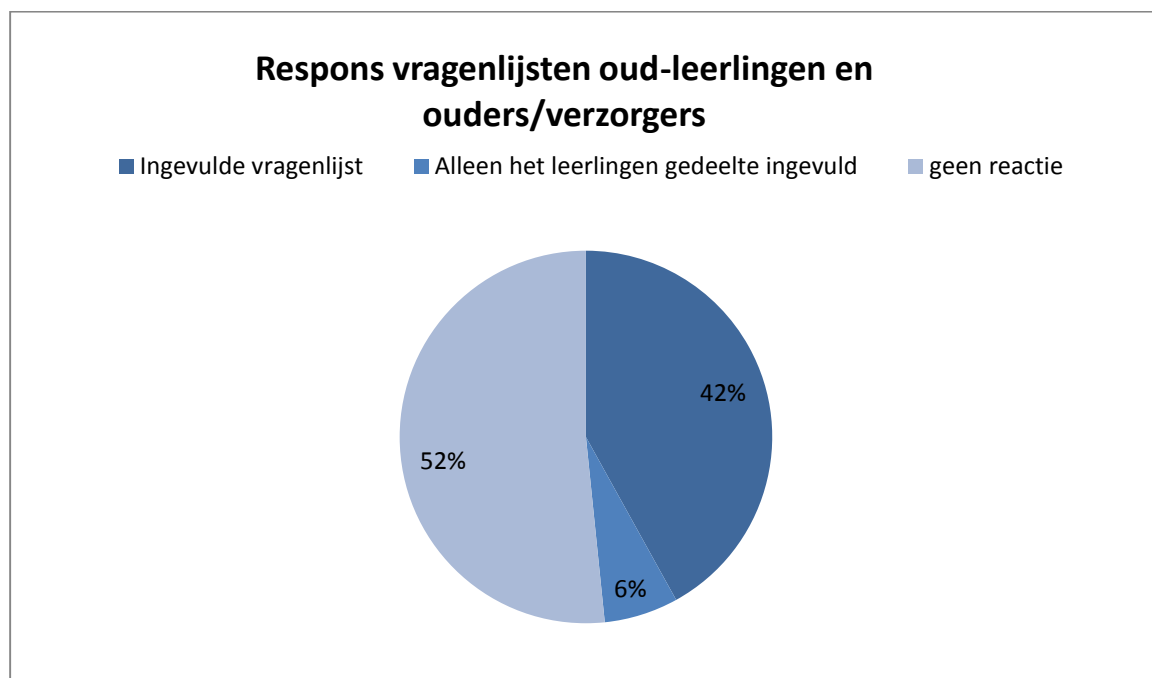
triangulatie dat hetzelfde verschijnsel met verschillende methoden en/of vanuit verschillende theoretische invalshoeken wordt gestudeerd. (Lange, de et al., p. 27, 2011) Wanneer we spreken over brontriangulatie kunnen we zeggen dat het onderzoek daar aan voldoet. Immers, er wordt gemeten onder drie verschillende invalshoeken, te weten leerling, ouders en docenten. In dit onderzoek is methode triangulatie in mindere mate van toepassing. In eerste instantie wordt er gemeten met een vragenlijst, in tweede instantie komt er een interview aan de orde. Gezien er slechts met twee methoden wordt getoetst, wordt er geprobeerd om middels het interview diepgang te bereiken. In (De lange, et al., p. 159, 2011) wordt deze metafoor verhelderd.

Wat is nu eigenlijk validiteit, wanneer we spreken over een valide onderzoeksinstrument? De lange, et al., (p. 61, 2011) beschrijft dat validiteit van een onderzoeksinstrument verwijst naar de mate waarin het instrument daadwerkelijk meet wat de onderzoeker zegt of denkt te meten. Het is van belang dat de onderzoeker voortdurend zich af vraagt of de onderzoeksinstrumenten bijdragen tot het beantwoorden van de onderzoeksvragen. In het onderzoek is de vragenlijst zorgvuldig opgesteld op basis van het literatuuronderzoek. De koppeling tussen de onderzoeksvraag en de vragenlijst is steeds gemaakt. Het onderwerp validiteit is belangrijk wanneer er conclusies worden getrokken van het onderzoek. Worden deze terecht getrokken en geven de gebruikte instrumenten wel de juiste resultaten weer? Het onderzoek is context gebonden, de uitkomsten zullen in een andere praktijksituatie anders zijn. De uitkomsten van het onderzoek is zeker relevant voor de school, maar heeft een voorlopig karakter. Immers het onderzoek is context gebonden en ieder onderzoek zal weer andere resultaten met zich mee brengen.

Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten

4.1 Verzamelen van data

In totaal zijn er 31 vragenlijsten gestuurd naar de oud-leerlingen en hun ouders. In totaal hebben 13 oud-leerlingen en 11 ouders de vragenlijst ingevuld. Dit betekent dat de respons op de vragenlijst 42 % is. Per mail heeft één ouder aangeven geen vragenlijst in te willen vullen. De ouder geeft aan dat ze de hoop uit spreken dat er deskundig en betrokken begeleiding ontwikkeld wordt en dat zij dit hebben gemist. Uiteraard heb ik aangeven juist met deze ouders in gesprek te willen, maar helaas staan ze daar niet open voor. Onderstaand is de respons weergegeven in een cirkeldiagram.

19

Figuur 5: respons vragenlijst oud-leerlingen en ouders/verzorgers.

De respons van de vragenlijsten is tegengevallen. De verwachting was dat de respons ongeveer 50 procent zou zijn. Naar aanleiding van de lage opkomst, is besloten om de leerlingen telefonisch te benaderen. Daaruit is gebleken dat sommige leerlingen geen behoefte meer hebben aan contact met de school. Een aantal geven aan dit 'hoofdstuk' hebben afgesloten. Tenslotte is de onderzoeker met een aantal leerlingen in gesprek gegaan, middels een interview. De uitwerkingen daarvan zijn opgenomen in bijlage 8.

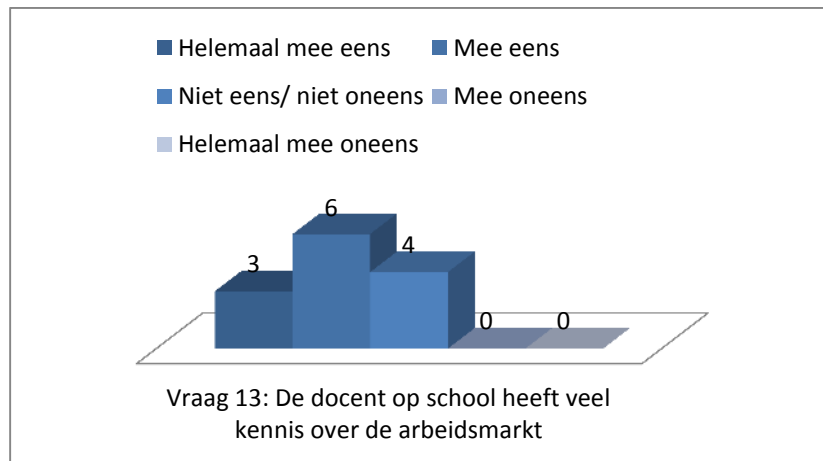
Op basis van de resultaten van de vragenlijsten zijn staafdiagrammen opgesteld. In bijlage 6 zijn de resultaten per vraag, per categorie en per respondentengroep opgenomen. Per vragenlijst is er een staafdiagram gemaakt, zodat in één oogopslag het antwoord op de vraag duidelijk is. Er is te lezen hoeveel personen hebben geantwoord én wat zij hebben geantwoord.

Er is een univariate analyse (De Lange, Schuman & Montessori, 2011) gebruikt. Dit houdt in dat de analyse wordt uitgevoerd op één variabele. Variabelen zijn de specifieke kenmerken

van een onderzoekseenheid. In dit onderzoek de oud-leerlingen, de ouders/verzorgers en de docenten. Omdat elke variabele (of respondentengroep) een verschillende vragenlijst heeft gekregen, zijn de vragenlijsten onderling niet te vergelijken. Elke onderzoekseenheid heeft een uniek nummer gekregen. Elke vraag gevisualiseerd in een staafdiagram en bevat één variabele. Deze variabelen zijn de groepen oud-leerlingen, ouders en de docenten. De groepen en vragen kunnen niet met elkaar worden vergeleken omdat de vragen niet identiek hetzelfde zijn geweest.

4.2 Uitkomsten oud-leerlingen

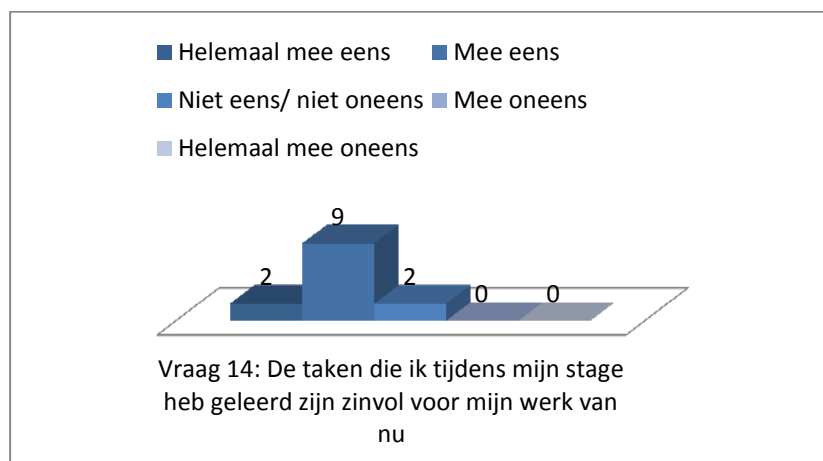
In deze alinea worden er per respondentengroep een aantal opvallende uitkomsten beschreven. Het complete overzicht is in het geheel opgenomen in bijlage vijf.

20

Figuur 6: Uitslag van vraag twee van de vragenlijst oud-leerlingen

Een leerling geeft aan het helemaal eens te zijn, vier leerlingen zijn het er mee eens, één leerling is niet eens / niet oneens en één andere leerling geeft aan mee oneens te zijn. Men zegt niet unaniem het aan de docent te danken te hebben dat ze dit werk hebben.

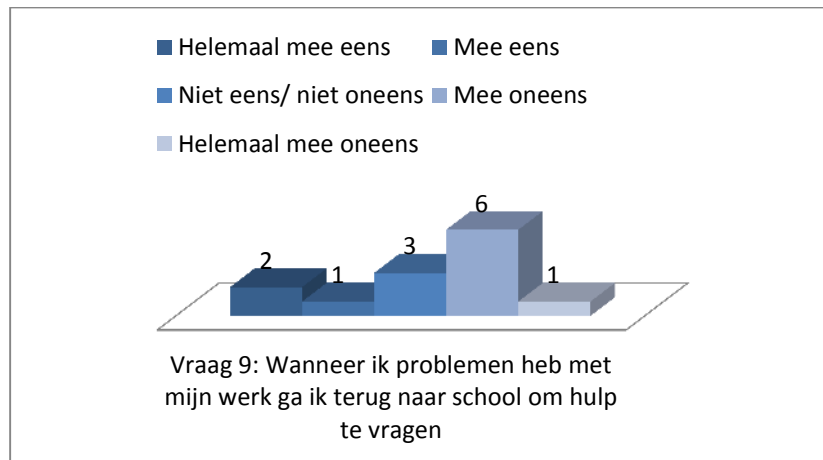

Figuur 7: Uitslag van vraag drie van de vragenlijst oud-leerlingen.

Er is elf keer aangegeven dat de mentor goed kan luisteren. Zeven keer wordt aangegeven dat de mentor humor heeft. Tien keer wordt gezegd dat de mentor belangstelling voor hen had

(hij/zij vraagt hoe het met mij gaat). Tenslotte is zes keer aangekruist dat de mentor veel complimenten geeft. Er is één jongere geweest die tijdens het interview een specifieke aanvulling had. De mentor heeft hem in de laatste fase ondersteund bij het behalen van verschillende certificaten. Voornamelijk het theoretische deel is moeilijk voor deze jongere geweest. Met hulp van de mentor is het gelukt om deze certificaten te behalen. Hierbij is elf keer gezegd dat de mentor goed kon luisteren.

Een opvallende uitkomst is vraag negen. De vraag gaat over of de leerlingen zich wenden tot school wanneer er problemen zijn op het werk, nadat ze de school hebben verlaten.

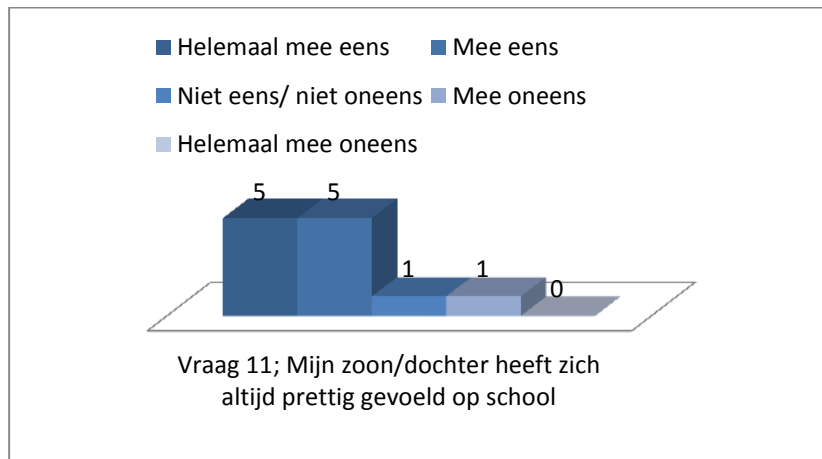
Figuur 8: Uitslag van vraag negen van de vragenlijst oud-leerlingen.

Een leerling geeft aan dat hij/zij helemaal mee eens is, een ander geeft aan mee eens te zijn. Daarna zijn er drie leerlingen niet eens/niet oneens. Daarna volgen er zes leerlingen die het mee oneens zijn en tenslotte is er één leerling die zegt dat hij/zij het helemaal oneens zijn. Als aanvulling wordt er bij de vragenlijst geschreven dat de leerling nu een jobcoach heeft, en daar met de vragen heen kan.

4.2 Uitkomsten ouders/verzorgers

In deze alinea worden er per respondentengroep, dit keer de ouders/verzorgers een aantal opvallende uitkomsten beschreven.

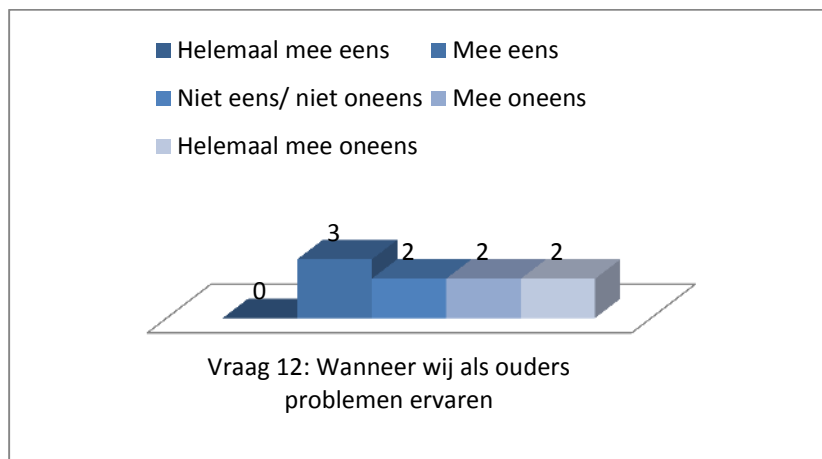
Vraag elf gaat over hoe de leerling zich heeft gevoeld op de school. Hoe hebben de ouders/verzorgers dit ervaren?

Figuur 9: Uitslag van vraag elf van de vragenlijst ouders/verzorgers.

De ouders/verzorgers geven vier keer aan het helemaal mee eens te zijn. Vijf keer wordt er aangegeven het mee eens te zijn. Daarna wordt één keer aangegeven niet eens / niet oneens te zijn. Tenslotte is er één ouderpaar dat zegt het mee oneens te zijn.

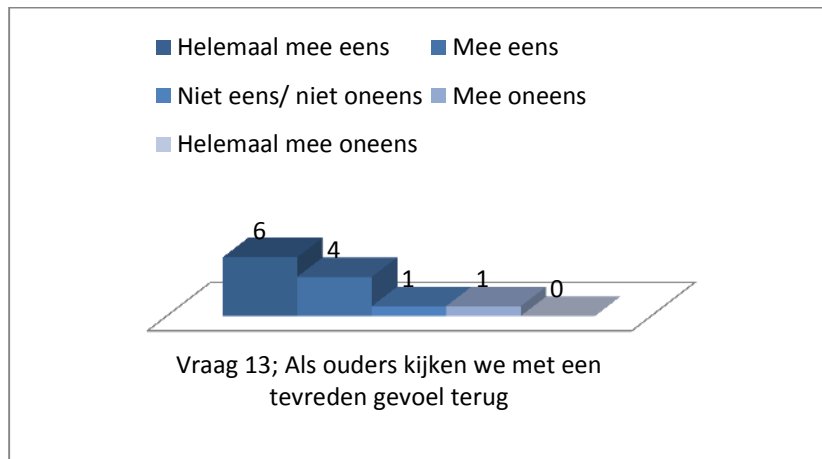
In vraag twaalf geven de ouders antwoord op de vraag of de ouders bij een probleem zich nog wenden tot school om daar ondersteuning te vragen.

Figuur 10: Uitslag van vraag twaalf van de vragenlijst ouders/verzorgers.

Er zijn twee ouders/verzorgers die hebben aangegeven het er mee eens te zijn. Daarna zijn er twee ouderparen die neutraal antwoorden. Daarop volgend wordt er geantwoord dat men het er mee oneens is. Tenslotte is er twee keer geantwoord dat men het er helemaal mee oneens is. Als aanvulling wordt er aangegeven dat er een jobcoach betrokken is.

Een belangrijke vraag aan ouders is, of de ouders met een tevreden gevoel terug kijken naar de uitstroomperiode van hun zoon of dochter.

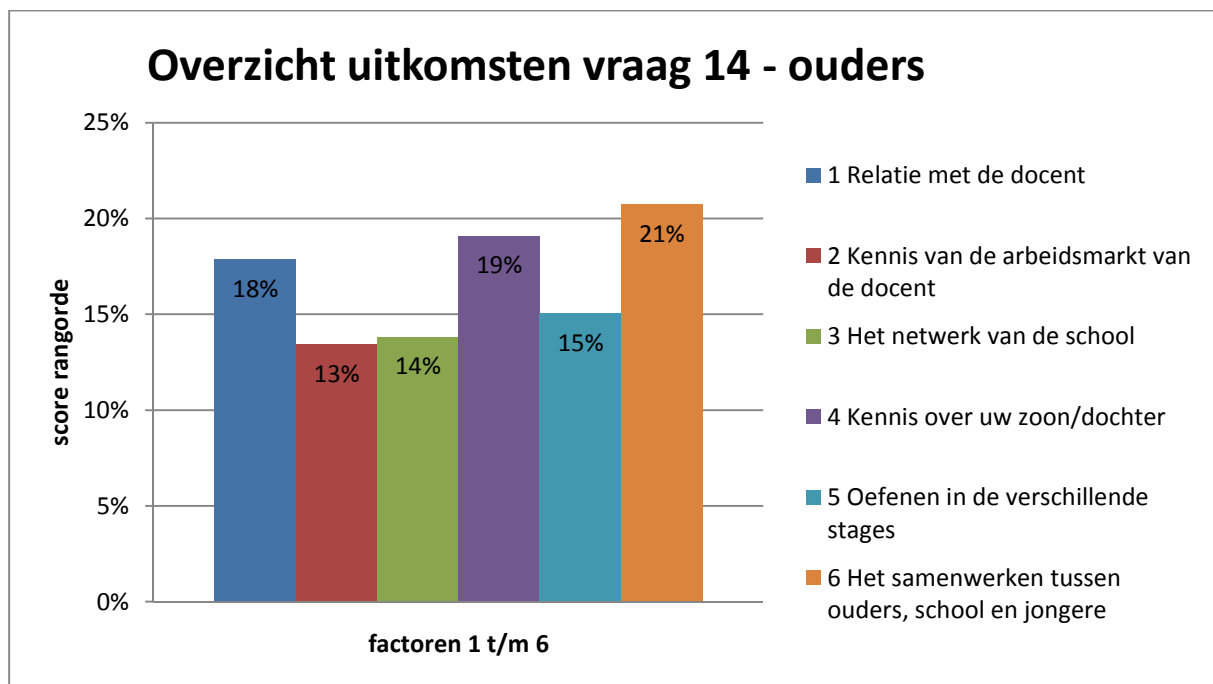

Figuur 11: Uitslag van vraag dertien van de vragenlijst ouders/verzorgers

Vijf ouders/verzorgers geven aan het daar helemaal mee eens te zijn, drie ouders/verzorgers zijn het er mee eens en één ouder/verzorger is het daar mee oneens. Het merendeel van de ouders geeft aan met een goed gevoel terug te kijken op de uitstroom periode van zijn of haar zoon of dochter. Er is echter één ouder die aangeeft het oneens te zijn met de vraag en lijkt dus terug te kijken op een moeizame en/of onprettige uitstroom van zijn zoon of dochter. Deze ouder heeft per mail laten weten betrokken begeleiding en deskundigheid te hebben gemist. Desondanks heeft deze ouder laten weten hierover niet verder in gesprek te willen.

Vraag veertien gaat over welke factoren nu bepalend zijn geweest voor de uitstroom van de leerling. Daarbij was het de bedoeling dat de ouders/verzorgers een rangorde aangaven.

23

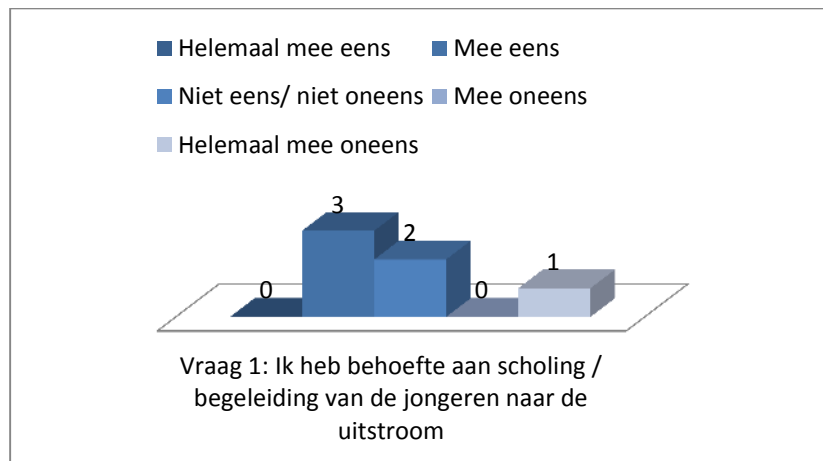
Figuur 12: Uitslag van rangorde vraag ouders/verzorgers.

Factoren die ouders als belangrijk hebben ervaren bij de uitstroom zijn de samenwerking tussen ouders, school en jongere (20%). Ook zijn de kennis die men had over de zoon of dochter (19%) en het oefenen in de verschillende stages (18%) wordt door de ouders gezien als een van de belangrijkste factoren. De relatie met de docent en de kennis die de docent heeft van de arbeidsmarkt en het netwerk van school wordt als minder belangrijk ervaren door de ondervraagde ouders in relatie tot de uitstroom van hun zoon of dochter.

4.3 Uitkomsten docenten

Tot slot zijn er zeven personeelsleden uit de uitstroomgroep benaderd voor de vragenlijst over de uitstroom van de jongeren. Deze vragenlijst bestaat uit drie categorieën; de eigen ontwikkeling, de klas/school en stage/werk. Zes van de personeelsleden hebben gereageerd en de vragenlijst ingevuld. Onderstaand worden vraag één, vraag drie en vraag zeven beschreven. Deze vragen worden in deze paragraaf beschreven omdat daar opvallende resultaten van zijn te lezen. Afsluitend wordt de vraag over de factoren benoemd.

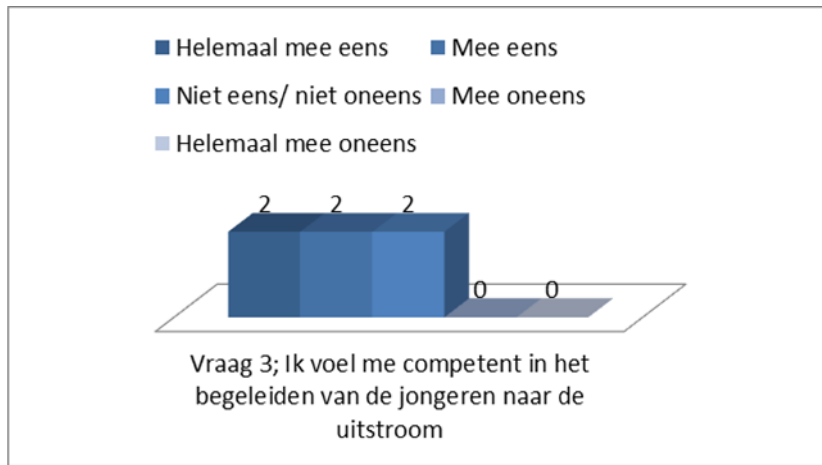
Op de eerste vraag of personeelsleden nog behoefte hebben aan scholing bij de begeleiding van de jongeren naar de uitstroom, heeft het merendeel van de personeelsleden aan deze behoefte te hebben. Twee personeelsleden antwoorden neutraal en slechts één personeelslid geeft aan geen behoefte te hebben aan scholing.

Figuur 13: Uitslag van vraag één van de vragenlijst docenten.

De meeste personeelsleden geven aan graag scholing te willen op het gebied van begeleiding naar leerlingen naar de uitstroom. Drie docenten geven aan het mee eens te zijn. Twee docenten zeggen niet eens/niet oneens. Een docent geeft aan het helemaal mee oneens te zijn. Met andere woorden; hij of zij heeft geen behoefte aan scholing op het gebied van de uitstroom.

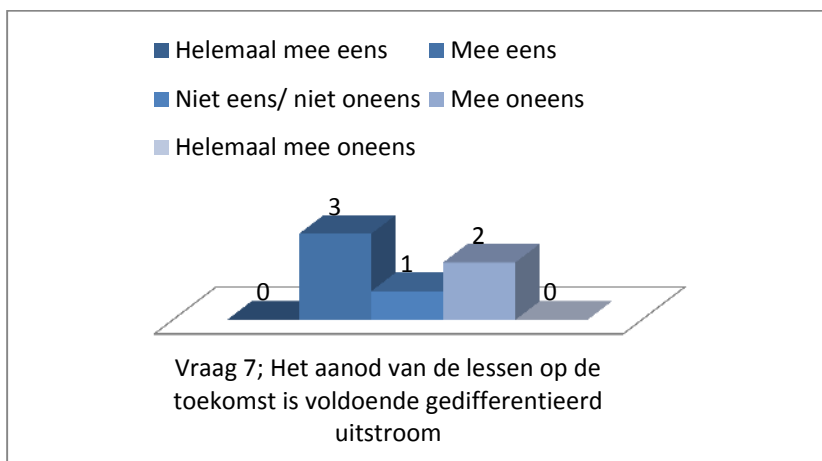
Op de vraag of de personeelsleden zichzelf bekwaam achtten om de leerlingen te begeleiden naar de uitstroom, is een wisselend beeld te zien.

Figuur 14: Uitslag van vraag drie van de vragenlijst docenten.

Twee personeelsleden geven aan helemaal eens te zijn, twee docenten geven aan het mee eens te zijn en twee mensen zijn niet eens / niet oneens.

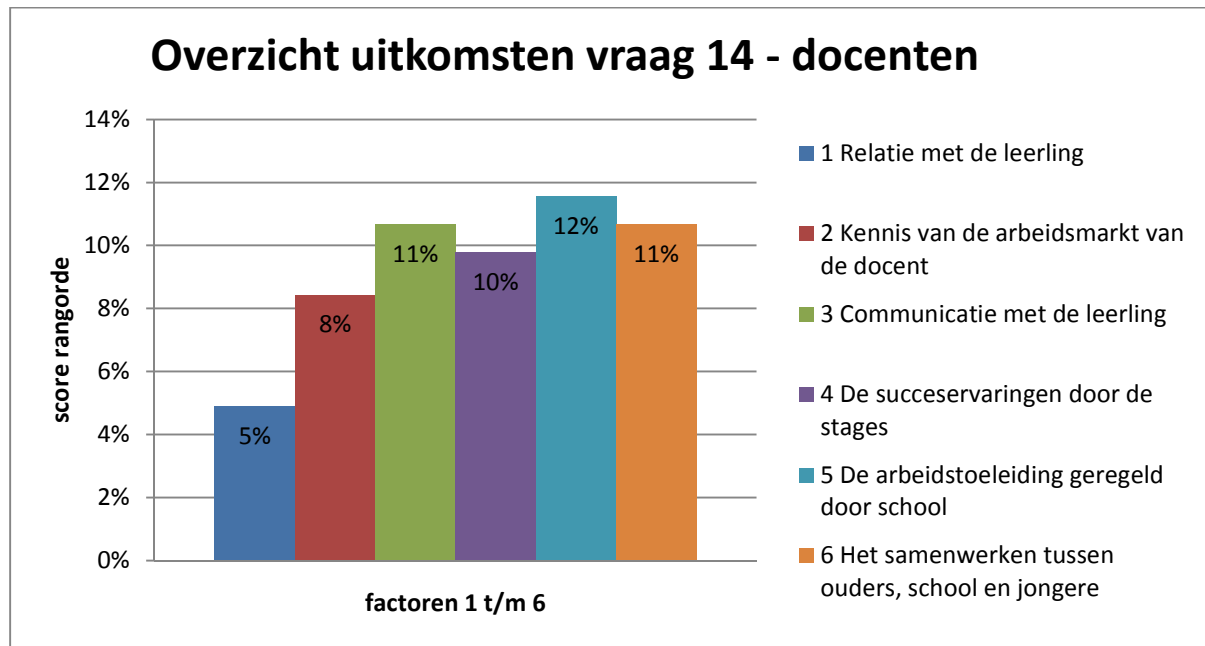
Een andere opvallende uitkomst, is de uitkomst van vraag zeven. Bij deze vraag werd gesteld of het aanbod van de lessen op school voldoende gedifferentieerd is om de leerlingen zo optimaal mogelijk te begeleiden naar de uitstroom.

Figuur 15: Uitslag van vraag zeven van de vragenlijst docenten.

De antwoorden van de docenten op deze vraag bleven in het midden segment van de antwoorden schaal. Ze geven afwisselend aan het eens, neutraal of oneens te zijn op de vraag of het aanbod van lessen voldoende is gedifferentieerd. De docenten lijken dus niet tevreden te zijn over het aanbod van lessen op hun school.

Tot slot zijn de docenten gevraagd naar een rangorde. Welke factoren zijn leidend in een succesvolle uitstroom van de leerling?

Figuur 16: Uitslag van rangorde vraag van de docenten.

Bovenstaand staafdiagram laat zien welke aspecten de docenten zelf als belangrijk ervaren in de begeleiding naar leerlingen naar de uitstroom. Af te lezen is dat de relatie met de leerling als belangrijk wordt ervaren (12%), gevolgd door twee factoren; 1. De communicatie met de leerling (11%), en 2. de kennis van de arbeidsmarkt van de docent (11%). Vervolgens vinden de docenten de succeservaringen door de stages (10%) belangrijk, daarna komt de kennis van de arbeidsmarkt van de docent (8%). Tenslotte is de arbeidstoeleiding geregeld door de school (5%) het minst genoemd.

4.4 Uitkomsten interview

Naar aanleiding van de vragenlijsten zijn enkele oud-leerlingen benaderd voor een interview. De specifieke en volledige bevindingen zijn te vinden in bijlage 8. Het bleek niet gemakkelijk om leerlingen en ouders/verzorgers te motiveren voor een interview. Veel leerlingen zijn inmiddels aan het werk en kunnen moeilijk tijd vrij maken voor een interview. Ook zijn sommige vragenlijsten anoniem ingevuld, waardoor het niet mogelijk was om de leerlingen te benaderen.

Uiteindelijk was het mogelijk om een afspraak te maken met twee leerlingen en hun ouders/verzorgers. Het waren leuke, interessante gesprekken. Bij interview één is het traject naar de uitstroom prima verlopen. De jongere heeft nu een baan. Hij werkt voor 50 % bij de werkgever en voor 50 % heeft hij een Wajong uitkering.

Bij interview twee is het traject naar de uitstroom prima verlopen. De twee trajecten zijn niet met elkaar te vergelijken, door de beperking van de desbetreffende leerling. Maar in beide gevallen zijn ouders/verzorgers overwegend tevreden.

Hoofdstuk 5 Conclusie en aanbevelingen

5.1. Conclusie

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden worden eerst de deelvragen beantwoord.

5.1.1. Conclusie deelvraag 1

Terugkijkend op de eerste deelvraag: *'Wat zegt literatuuronderzoek over het begeleiden van leerlingen met een beperking?'*, kan het antwoord nu gegeven worden. VGZ (2011) beschrijft de specifieke kenmerken. De met een verstandelijke beperking is te herkennen aan drie kenmerken; 1. hij of zij heeft een lage intelligentie (tussen de 50 en 85), 2. hij of zij heeft een beperkt sociaal aanpassingsvermogen en 3. er is sprake van een leerprobleem. Verder blijkt dat de leerlingen zichzelf minder waarderen (SLO 2005), er bestaat blijvende behoefte aan ondersteuning. De leerling staat niet alleen, de ecologie van de leerling doet er toe (Jeninga & Van Meersbergen, 2012). Het handelingsgericht werken (HGW) gaat zelfs een stapje verder. Het stelt dat de school zelfs verantwoordelijk is om de ouderbetrokkenheid te stimuleren (Pameijer, Van Beukering & De Lange, 2010). Om deze reden is 'constructieve samenwerking met ouders en leerlingen' opgenomen in de uitgangspunten van HGW. HGW stelt dat constructieve communicatie tussen school en ouders effectief is bij het verbeteren van de werkhouding, het sociaal-emotioneel functioneren en de schoolprestaties van leerlingen. Uit de vragenlijsten van de docenten en ouders/verzorgers blijkt dat deze respondenten dit als belangrijk achtten. Vraag veertien uit de vragenlijst die is gestuurd aan de ouders/verzorgers van de leerlingen benadrukt dit; de samenwerking tussen de verschillende partijen scoort hier het hoogst.

27

Roeleveld (2011) geeft vier factoren aan die belangrijk zijn in de begeleiding. Dat is kennis over de leerling, de ondersteuning, goede communicatie, en een goede relatie. Vanuit de theorie is gebleken dat de stage een belangrijk onderdeel van de transitie en arbeidstoeleiding is. Marzano (2012) beschrijft vier fundamentele strategieën die een positief effect hebben op het gedrag van de leerlingen. Met deze strategieën kan de docent het verschil maken.

5.1.2. Conclusie deelvraag 2

Terugkijkend op de tweede deelvraag: *'Welke vaardigheden van de docent dragen bij aan een succesvolle uitstroom vanuit de leerlingen, de ouders en de docenten gezien?'*, dan wordt het antwoord gespecificeerd vanuit het perspectief van de leerling, de ouders/verzorgers en de docenten.

De leerlingen stellen dat ze zich 'gehoord' voelen. Een leerling schreef dat de docenten vooral op het theoretisch gebied veel geholpen heeft. De leerlingen geven aan dat de docenten hebben bijgedragen aan het zelfvertrouwen. De oud-leerlingen zijn het eens met de stelling dat de docent de leerlingen goed kende. De leerlingen voelen zich prettig in de klas en op school. Ze kijken met een tevreden gevoel terug op de schoolcarrière. Op de

stelling dat er met de docent gesproken kon worden over de problemen op stage, is wisselend geantwoord. De meeste leerlingen zijn het eens, maar een aantal hebben negatief geantwoord. Het bevestigt de conclusie dat het stagebeleid, en specifiek de stagebezoeken, geïntensiveerd kunnen worden. Verder blijkt dat de leerlingen, nadat ze zijn uitgestroomd, niet meer naar school terug keren voor een vraag. In een aantal gevallen is er een jobcoach in beeld. De geboden nazorg door de school is van essentieel belang voor het vangnet van de leerlingen die uitstromen. Tot slot komt naar voren dat de leerlingen veel taken op school hebben geleerd die zinvol waren voor het latere werk.

De ouders vinden over het algemeen dat de leerlingen een goede band hadden met de docent. Op de vraag of de leerlingen goed konden praten met de docenten over eventuele problemen op stage wordt wisselend gereageerd. De ene helft zegt het er mee eens te zijn, de andere helft laat het in het midden. De ouders zijn het er unaniem over eens dat de docent hun zoon of dochter zelfvertrouwen gaf. Zelfvertrouwen is één van de basisbehoeften van een mens. Maslow (1943) publiceerde daarover een piramide met een ordening van de behoeften van een mens. De behoeften aan waardering, erkenning en zelfrespect staat op de vierde plaats.

De ouders zijn unaniem over het feit dat de docent de leerling gemotiveerd heeft voor de stage. Op de vraag of de docent kennis heeft van de arbeidsmarkt, laten de ouders een wisselend beeld zien. De docenten zelf geven aan graag scholing te willen op dit gebied. Dit beeld komt overeen met wat ouders zien. De ouders zijn wel tevreden over de ondersteuning voor het maken van verschillende keuzes van hun zoon of dochter. Op de vraag of de docent veel kennis had van hun zoon of dochter wordt over het algemeen positief geantwoord, maar een aantal ouders laten dit in het midden. Ze geven aan dat de sfeer en de kleinschaligheid van de school goed is. Dit is een groot pluspunt van de school. Over het algemeen hebben de leerlingen zich altijd prettig gevoeld op school, op een enkeling na. Op de vraag of de ouders bij problemen terug gaan naar school wordt zeer wisselend gereageerd. Het blijkt dat niet alle ouders de problemen van hun zoon of dochter bespreken met de docent van school. Sommige ouders geven aan nu een jobcoach te hebben, waar zij met problemen terecht kunnen. Een reden voor het minimale contact tussen ouders/verzorgers en docenten tijdens de schoolcarrière kan zijn dat de fysieke afstand tussen de ouders/verzorgers en de docent groter wordt. De leerlingen komen vaak zelfstandig naar school en de betrokkenheid van de ouders/verzorgers neemt een andere vorm aan. Een aanbeveling voor de mentor is goed contact houden met ouders/verzorgers en een goed beleid te voeren op het onderhouden van contact met de ouders in de afrondende fases van de schoolcarrière van de leerlingen. Tenslotte kijken de ouders over het algemeen tevreden terug op de schoolcarrière van hun zoon of dochter.

Tot slot vanuit het perspectief van de ouders de beantwoording op de vraag welke vaardigheden van de docent nu geleid hebben tot een succesvolle uitstroom. Er kan geconcludeerd worden dat de relatie met de docent erg bepalend is. Kennis van de arbeidsmarkt en direct daar kunnen inspelen is belangrijk. Goed kijken naar de leerling en kijken waar hij of zij behoefte aan heeft lijkt van essentieel belang. In een interview met een oud-leerling gaf hij aan dat voornamelijk de begeleiding op theoretisch vlak erg bepalend is geweest voor hem. Uiteindelijk is het belangrijk om het netwerk rondom de leerling school-ouders- leerling zelf goed te laten werken. Daaruit blijkt, zoals eerder genoemd, dat de ecologie van de leerling erg bepalend is.

Vanuit het perspectief van de docenten blijkt dat de docenten behoeften hebben aan scholing op het gebied van de uitstroom. Ze vinden dat de leerling specifieke onderwijsbehoeften heeft en dat hierin moet worden voorzien. De docenten missen scholing op het vlak van de transitie. De meeste docenten voelen zich echter wel competent in de begeleiding van de leerlingen. Ook voelen zich ondersteund door de leidinggevende. Een enkele docent voelt dit niet. Dit geeft wellicht te denken over de opvang en begeleiding van startende beroepsbeoefenaren op de school. De docenten vinden dat de instructie voor deze leerling aanpast moet worden.

De docenten hebben aangegeven dat het aanbod van de lessen niet genoeg gedifferentieerd is. Het samenwerken met de verschillende betrokken partijen is van essentieel belang, vinden de docenten. Het samenwerken met het stagebureau en van de collega's onderling verloopt redelijk. Het huidige stagebeleid is passend, vinden de docenten en draagt bij tot een succesvolle uitstroom. De kennis over de sociale emotionele ontwikkeling van de leerlingen vinden de docenten erg belangrijk en draagt bij tot uiteindelijk een succesvolle uitstroom. Als conclusie kunnen we stellen dat de vaardigheden tot een goede instructie en de communicatieve vaardigheden van de docent bijdragen tot een succesvolle uitstroom van de leerling. Uiteindelijk is het zeer van belang dat iedereen samenwerkt rondom de leerling. Verder blijkt dat de docenten het huidige stagebeleid passend vinden voor de doelgroep. De versterking kan plaats vinden doordat de docenten meer gebruik gaan maken van elkaars expertise. Uit de vragenlijsten blijkt dat de docenten nog niet helemaal gebruik maken van elkaars expertise.

5.1.3. Conclusie deelvraag 3

Terugkijkend op de derde deelvraag *'Welke vaardigheden van de docent kunnen worden geoptimaliseerd gezien vanuit de doelgroep?'* wordt daar een antwoord op gegeven gespecificeerd vanuit het perspectief van de leerlingen en de ouders/verzorgers.

De leerlingen geven aan dat de ondersteuning bij het maken van verschillende keuzes soms beter kan. Een enkeling geeft aan dat de docent onvoldoende kennis heeft van de leerling. De meeste leerlingen geven echter een ander beeld aan. Het knelpunt zit echter vooral in situaties waarin de leerlingen problemen ervaren op de stage en ze niet direct communiceren met de docent. Dit blijkt ook uit de vraag of de leerling altijd goed kan praten

met de docent over de problemen. De reden is onbekend. De conclusie uit de vragenlijst is dat de communicatie verbeterd kan worden. Ook de kennis van de arbeidsmarkt mag beter, vinden de leerlingen. Het is van belang, vinden de ouders, dat de didactische aanpak van de docenten in het geheel wordt bekeken. Uit de theorie blijkt dat de docent het verschil kan maken door de didactische aanpak te verbeteren, het pedagogisch handelen en het klassenmanagement te verbeteren en de leerprocessen van de leerlingen te herontwerpen.

5.3 Conclusie van de hoofdvraag

Nu de deelvragen zijn beantwoord, kan er een antwoord worden geformuleerd op de hoofdvraag *'Wat zijn belangrijke vaardigheden betreft de stagebegeleiding van de docenten om de leerlingen met een beperking zo optimaal mogelijk te laten uitstromen?'*. Het is zeer belangrijk dat de docent kennis over de doelgroep heeft (Roeleveld, 2011.) Op deze manier kan de docent inschatten wat de belevingswereld van de leerling is en waar de leerlingen in de praktijk behoefte aan hebben. Het leren van een leerling met een beperking is essentieel anders (Stelle, 2005). Het is van belang dat er gedifferentieerd wordt in het aanbod van de lessen. De relatie tussen de docent en de leerling moet optimaal zijn om de juiste begeleiding te geven. De leerling staat niet alleen, hij of zij functioneren in verschillende milieus (Meersbergen en Jeninga, 2012). Het is van groot belang dat er goed wordt samengewerkt met de verschillende partijen. Op deze manier kan de docent zorgen dat de begeleiding die hij of zij biedt werkzaam is bij de leerling. Er wordt dan afgestemd op onderwijsbehoeften waarbij er rekening wordt gehouden met bevorderende en belemmerende factoren vanuit de school, de thuissituatie, de vrienden en de vrije tijd. Het is zeer essentieel dat de stage op maat is en dat de stagebegeleiding in de praktijk gebeurt.

5.4 Terugkoppeling evaluatieonderzoek

Het doel van dit evaluatieonderzoek is tweedelig geweest. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen gebruikt worden om de scholing en begeleiding voor de docenten te optimaliseren. Dit doel is geëvalueerd en opgenomen bij de aanbevelingen voor de directie. Het tweede punt was; Doen de docenten het goed en is de school op de goede weg? Vanuit de doelgroep wordt overwegend positief gereageerd. De verbeterpunten zijn opgenomen bij de aanbevelingen.

5.5 Aanbevelingen ingedeeld op rollen binnen de school

Binnen deze paragraaf worden aanbevelingen gedaan naar aanleiding van de getrokken conclusies. Deze aanbevelingen zijn, net als de vragenlijsten, op categorie ingedeeld. De aanbevelingen kunnen door het management van de school als advies worden aangenomen om het beleid rondom de uitstroom te kunnen optimaliseren. Daarnaast bieden de aanbevelingen aanleiding tot verdieping op gebied van het stagebeleid, de communicatie met de ouders/verzorgers.

5.5.1. Aanbevelingen voor de docent

- ✓ De relatie tussen de docent en de leerling vormt de basis van succes. Het is belangrijk voor de docent om dit te beseffen en dit als basis te zien voor de samenwerking.

Marzano (2012) stelt dat wanneer de docent een goede relatie heeft dit aspect het fundament is om de eerste strategieën, regels en routines en ordemaatregelen te laten werken.

- ✓ Investeer in een constructieve samenwerking met ouders en de leerlingen. 'Constructieve communicatie tussen school en ouders is effectief bij het verbeteren van de werkhouding, het sociaal-emotioneel functioneren en de schoolprestaties van leerlingen' (Pameijer, 2010) Voor een docent is het belangrijk om te weten hoe de ecologie van een leerling werkt. (Meersbergen en Jeninga, 2012)
- ✓ Maak gebruik van collegiale consultatie wanneer het specifiek gaat over de arbeidstoeleiding van de leerlingen. Collegiale consultatie zijn krachtige instrumenten om veranderingen gestalte te geven. Hier speelt communicatie een grote rol. Het levert nieuwe inspiratie op, het vergroot het werkplezier, men heeft het gevoel er samen voor te gaan en tenslotte vergroot het de communicatievaardigheden. (Fontys, z.j.)
- ✓ Het is aan te bevelen om het beleid aan te scherpen voor het inwerken van nieuwe collega's. Slooter, Evers & Soepboer (2011) stellen dat een directeur van de school wil dat de school een lerende organisatie wordt. De essentie van een lerende organisatie is dat er een duidelijke richting is gegeven aan de ontwikkelingen in de school. Een succesfactor bij het vormgeven van deze lerende organisatie is het starten met coachen van nieuwe collega's.

5.5.2. Aanbevelingen voor het stagebureau

- ✓ Onderzoek of het mogelijk is om de nazorg van de school te intensiveren en waar mogelijk meer taken uit die nazorg gedaan kunnen worden door de mentor. De leerling heeft in veel gevallen een vertrouwensband opgebouwd met de mentor, dat kan helpend zijn in het contact. Het blijkt dat de leerlingen een blijvende behoefte hebben aan begeleiding en zorg (LVG, 2011).
- ✓ Het is aan te bevelen aan het stagebureau om meer specifieke aandacht te geven aan het vormgeven van stagebezoeken. De eventuele problemen van de leerling komen aan de oppervlakte tijdens de stage. De begeleiding tijdens de stage is essentieel.

5.5.3. Aanbevelingen voor de directie

- ✓ Steek in op de didactische aanpak van de docent, zodat het handelen versterkt wordt. Op deze manier wordt de leraar weer de spil en wordt er gezorgd voor een gedifferentieerd aanbod van de lessen (Marzano, 2012).
- ✓ Biedt de docenten scholing aan op het gebied van de transitie. Het is een aanbeveling om te zoeken naar specifieke scholing voor het begeleiden van leerlingen met een beperking, zodat de scholing aansluit bij het leren van de doelgroep (Marzano, 2012).

Hoofdstuk 6 Evaluatie en reflectie

Beschrijvende reflectie

Toen ik mijn onderzoeksvoorstel schreef was ik werkzaam als ambulant begeleider in het reguliere voort gezet onderwijs. Ik heb getwijfeld of ik mijn onderzoek moest afronden binnen de reguliere scholen óf in de school waar ik sinds januari 2014 werk. Ik vond het moeilijk om meteen een onderzoek uit te voeren op mijn 'nieuwe' school. Ik kende immers de leerlingen en de collega's nog niet heel goed. Uiteindelijk bleek toch dat het voor mij praktischer was om het onderzoek daar uit te voeren. Het was moeilijk om het onderzoek uit te voeren bij collega's, leerlingen en ouders die ik nog niet kende. Ik heb geprobeerd om het positiever te zien; het is een mooie manier om de school, de (oud) leerlingen op deze manier goed te leren kennen. Op deze manier kom ik de klassen in en werk ik aan competentie 1. Interpersoonlijk competent in de omgang met leerlingen (de Bruïne et al, 2004). Een aantal keren heb ik gemerkt dat het prettig kan werken wanneer je geen voorkennis heeft. Een praktisch voorbeeld is dat ik één van de oud-leerlingen telefonisch benaderd en daar een negatief verhaal te horen kreeg. Op dat moment probeer ik een goede luisterhouding aan te nemen en de informatie mee te nemen naar de school.

Technische reflectie

Ik heb er lang over gedaan om mijn hoofd- en deelvragen expliciet te krijgen. Uiteindelijk vind ik het jammer dat mijn voortgang daardoor vertraging op heeft gelopen. Aan de andere kant begrijp ik dat het essentieel is dat deze probleemstelling helder en afgebakend moet zijn. In deze periode kwam voor mij de wisseling van baan erbij en kregen we een andere studiebegeleider. Dit samen heeft gemaakt dat het proces niet vlot liep. Uiteindelijk ben ik blijven proberen en heb ik niet opgegeven. Hoewel de omgeving van de probleemstelling anders is geworden is het idee toch gebleven. Toen ik eenmaal had besloten om mijn onderzoek te laten plaatsvinden op de nieuwe school, ben ik eerst in overleg gegaan met verschillende mensen. Eerst de mensen van het stagebureau. Zij hadden veel informatie voor mijn onderzoek. Daar had ik een goed startpunt! Er waren beleidsplannen en informatie over de oud-leerlingen waren prima aanwezig. Ik heb daarmee gewerkt aan competentie 5. Competent in samenwerking met collega's (de Bruïne et al, 2004). Daarna ben ik in overleg gegaan met mijn directeur en mijn teamleider. Zij waren content met mijn onderzoek. Ik heb gemerkt mijn vraag allerlei andere vragen oproep. Voor het gesprek ben ik mezelf bewust geweest dat mijn probleemstelling klein moest blijven. Inmiddels had ik dat in de hele periode tot aan het onderzoek geleerd. Ik merk dat mijn assertiviteit meer mag zijn. Hoe word je meer assertief en blijf je toch authentiek? Daarmee werk ik aan de basisdimensie A3. Authentiek functioneren (Claasen et al, 2009). Daar schrijf ik verder over bij de biografische reflectie.

Biografische reflectie

Een belangrijke 'hobbel' in mijn onderzoek heb ik ervaren toen ik de vragenlijsten moest uitzetten. In de gesprekken met beide stagecoördinatoren bleek dat er in het kader van de

'nazorg' ook een vragenlijst naar de oud-leerlingen werd gestuurd. Onmiddellijk had ik het gevoel dat we wel moesten samenwerken. Basisdimensie B Samenwerkend leren (Claasen et al, 2009). Het was niet wenselijk dat de leerlingen twee vragenlijsten moesten invullen. De samenwerking verliep een beetje stroef. Achteraf denk ik dat de verwachtingen en rollen niet helder waren. Meteen kwamen mijn problemen met mijn assertiviteit om de hoek kijken. Doordat ik perfectionistisch ben, stel ik hoge eisen aan mezelf én heb ik dikwijls irrationele gedachten en gevoelens. Ik had al weleens iets van de RET-therapie gelezen. Dit boekje heb ik inmiddels besteld en ben ik aan het lezen. Ik probeer op deze manier bewust om te gaan met mijn gedachten en gevoelens. Daarmee hoop ik te werken aan competentie 7. Competent in reflectie en ontwikkeling (de Bruïne et al, 2004).

Toen ik mijn vragenlijsten had ontworpen heb ik feedback gevraagd aan mijn nieuwe collega's. Mijn teamleider heeft mij bruikbare feedback gegeven. Van één persoon heb ik alleen één opmerking gekregen. Vervolgens heb ik doorgevraagd en kreeg ik te weinig inhoudelijk aanvullingen. Maar toch bleef deze opmerking in mijn hoofd rond zingen. Toen ik mijn twijfel liet vallen aan één van de stagecoördinatoren, was had hij ineens dezelfde mening. Dit terwijl deze persoon het van te voren niet kenbaar had gemaakt. Ik heb toen nogmaals gekeken naar de vragenlijsten maar concludeerde dat ik tevreden was. Wanneer ik het zou gaan aanpassen, vond ik het al snel niet meer 'master' waardig. Ik vond het erg vervelend dat ik het me zoveel deed. Aan de andere kant kan ik het positiever bekijken. Ik ben goed in mijn eigen functioneren reflecteren. Achteraf vind ik dat ik teveel meningen heb gevraagd, zonder de bedoelingen goed uit te leggen. Wat verwacht ik van een critical friend? Ik heb geleerd dit nu duidelijk kenbaar te maken.

Meta-reflectie

In de voortgang van deze studie blijkt dat mijn reflectie niet diep gravend genoeg is. Tijdens mijn laatste toets heb ik daar goede feedback over gekregen. De docent schreef: *'Je mag proberen om nog wat meer te komen tot een eigen argumentatie. Nu laat je een voldoende basis zien, maar je hebt duidelijk meer talenten die je kunt ontwikkelen. Daarmee breng je wat meer bewuste eigenheid aan in je handelen'*. Ik heb in de laatste toetsen al getracht meer focus te leggen op mijn manier van reflecteren. Vervolgens heb ik veel gehad aan één van mijn critical friends en aan het model van dimensies in reflectie (Klabbers & Boosten, 2013). Het model ondersteunt mij visueel om de verschillende niveaus van reflecties te plaatsen. Mijn critical friend is iemand uit mijn eigen omgeving. In haar werk is ze veel bezig met reflecteren. Samen hebben we veel gesproken over mijn manier van reflecteren, en wat voor de aandachtspunten zijn. Dat heeft mij al veel geholpen om beter mijn reflectie te verwoorden.

Kritische reflectie

Uiteindelijk wil ik als intern begeleider op een 'master' niveau functioneren binnen mijn school. Ik wil dat mensen in mijn omgeving uiteindelijk merken dat ik deze opleiding heb gevolgd. Master niveau is boven de theorie hangen en je eigen standpunten daar in nemen.

In mijn SEN-these heb ik veel theorieën vanuit mijn werkveld naar voren laten komen. Het doel is nu om daar mee te gaan werken en de docenten uit mijn team daarop te coachen. Ik heb daarvoor nodig dat ik meer op het niveau van coach ga functioneren. Ik reflecteer daarom aan basisdimensie B 2.1 Gerichtheid op ontwikkelingsmogelijkheden (Claasen et al. 2009). Ik wil meer inhoudelijk aan de slag gaan. De eerste maanden ben ik vooral bezig geweest mijn 'winkel' op orde te krijgen. Ik heb de dossiers opgeruimd, indelingen bekeken en de groepsbesprekingen gevoerd op de manier waarop mijn voorganger dit heeft opgezet. Volgend schooljaar wil ik graag aan de slag met de speerpunten die ik samen met mijn teamleider en directeur heb opgesteld. Ik heb daarvoor andere competenties nodig dan die ik de afgelopen maanden heb gebruikt. Ik weet dat ik deze competenties bezit maar deze moet wel meer naar voren gaan komen. Wellicht ga ik de aankomende vrije periode gebruiken om een korte cursus uit te zoeken specifiek op dit gebied. Samen met mijn master opleiding moet dit de basis zijn voor een lange loopbaan als intern begeleider op deze school, met deze prachtige leerlingen!

Nawoord

Het onderzoek is mijn laatste toets voor mijn Master SEN opleiding. Het gehele traject naar dit onderzoek toe vond ik heftig. Twee jaar vraag je het uiterste van jezelf op allerlei gebieden. En dan wegen inderdaad de laatste loodjes het zwaarst. Zoals beschreven in mijn reflectie heeft mijn wisseling van baan binnen meegespeeld. Onderzoek doen in een school die nog ontdekt moet worden, valt niet mee.

Het verkrijgen van data is niet gemakkelijk gebleven. Graag wil ik van deze gelegenheid gebruik maken om daarvoor de oud-leerlingen, ouders/verzorgers en personeel van de school hartelijk te bedanken voor de openheid van zaken rondom de uitstroom naar arbeid of dagbesteding.

Ik wil mijn studiegenoten van de Master SEN opleiding bedanken voor het vervullen van de kritische rol. In het bijzonder wil ik twee mensen bedanken; Jeannette Jansen en Robin Bakker. Ze hebben mij eindeloos geïnspireerd, voorzien van kritische feedback, en mij op het juiste spoor gezet.

Met dit onderzoek heb ik aanbevelingen gegeven voor de school en is de basis gelegd voor de aankomende jaren om de uitstroom van de aankomende groep leerlingen nog beter te vervullen! De school is op een goede weg!

Cindy Berends.

Literatuurlijst

- A.C.Verhoef. (1997). *Ontwikkeling en opvoeding*. Baarn: Nijgh Versluys.
- Abma, P. (2013). *Beleidsplan Nazorg Stage & Arbeidstoeleiding*.
- D. Timmers-huigens, L. D. (2005). *Het leren van zeer moeilijk lerenden*. Enschede: SLO.
- Dekker, S. (2012). *Passend onderwijs en kwaliteit (v)so*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Femke Giesen, Jan Besseling, Peter BrQuwer. (2013). *Cohortstudie VSO leerlingen*. Hoofddorp: TNO.
- Fontys. (z.j.). *Collegiale consultatie en intervisie*. KPC groep, Fontys. TOM Onderwijs Anders.
- Jeninga, E. v. (2012). De ecologie van de leerling. Een systeemgericht model voor het onderwijs. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 51, 175-185.
- LVG, L. K. (2011). *Op het eerste oog heel gewoon*. Utrecht: LVG.
- Marco Bosch, N. v. (2007). *De baan van je leven!* 's-Hertogenbosch: KPC Groep.
- Martie Slooter, M. E. (Nr 5, 2011). Elke startende leerkracht een coach! *Zorg Primair*, 12-15.
- Noëlle Pameijer, T. v. (8 april 2010). De uitgangspunten van Handelingsgericht werken (2). *JSW*, 12-15.
- Overdenken en doen. Een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs. (1997).
- Rob de Lange, H. S. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Robert J. Marzano, J. S. (2012). *Wat werkt: Pedagogisch handelen & klassenmanagement. Vier fundamentele strategieën*. Bazalt.
- Steele, M. M. (2005). Teaching Students With Learning Disabilities: Constructivism or Behaviorism? *University of North Carolina Wilmington*.
- Wilma Klabbbers, A. B. (2013). Een reflectieve-onderzoekende houding. *Nieuw meesterschap*, 3 (2), 29-33.
- Wim Claasen, E. d. (2009). *Inclusief Bekwaam. generiek competentieprofiel inclusief onderwijs*. Antwerpen - Apeldoorn: garant.
- Zon, W. v. (2003). *Kader voor Arbeidstoeleiding VSO, context, structuur en doelen*. Enschede: SLO.

Lijst met afbeeldingen

Figuur 1: De ecologie van de leerling en de uitsnede leerkracht en zorg. Ontleend: 'De ecologie van de leerling' Meersbergen en Jeninga, 2012)	9
Figuur 2: Kijkwijzer factoren van de leerkracht. Ontleend aan 'De ecologie van de leerling' Meersbergen en Jeninga, 2012)	10
Figuur 3: Leraar niveau. Ontleend aan www. hollandseschool.net	11
Figuur 4: Figuur ontleend van Inhoudelijk Kader arbeidstoeleiding VSO. De verschillende stagevormen.....	13
Figuur 5: respons vragenlijst oud-leerlingen en ouders/verzorgers.	19
Figuur 6: Uitslag van vraag twee van de vragenlijst oud-leerlingen	20
Figuur 7: Uitslag van vraag drie van de vragenlijst oud-leerlingen.	20
Figuur 8: Uitslag van vraag negen van de vragenlijst oud-leerlingen.	21
Figuur 9: Uitslag van vraag elf van de vragenlijst ouders/verzorgers.	22
Figuur 10: Uitslag van vraag twaalf van de vragenlijst ouders/verzorgers.	22
Figuur 11: Uitslag van vraag dertien van de vragenlijst ouders/verzorgers.....	23
Figuur 12: Uitslag van rangorde vraag ouders/verzorgers.....	23
Figuur 13: Uitslag van vraag één van de vragenlijst docenten.....	24
Figuur 14: Uitslag van vraag drie van de vragenlijst docenten.	25
Figuur 15: Uitslag van vraag zeven van de vragenlijst docenten.	25
Figuur 16: Uitslag van rangorde vraag van de docenten.....	26
Figuur 17: Diagram met uitstroom schooljaar 2011-2012 met daarin gespecificeerd binnen welke leerroutes de leerlingen zijn uitgestroomd.....	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Bijlage 1 Feedback CF

FB hoofdstuk 1:

- ✓ houd het zakelijk dus zo min mogelijk gebruik van ik en ook mijn en onze anders formuleren. *Gewijzigd in het onderzoek i.p.v. mijn onderzoek.*
- ✓ Zie ook mijn opmerkingen; de kern is waardevol, probeer hierbij ook steeds de koppeling te maken naar de relevantie ervan. Relevantie gezien onderzoek, relevantie gezien praktijksituatie, relevantie gezien consequenties voor....., relevantie vanuit theorie, relevantie betreft verantwoording. Neem de lezer mee aan de hand! Voor jou is het logisch, zorg dat je volgend bent. Tip: laat iemand lezen / bespreek met iemand die niet bekend is met deze materie. (opmerking van de vorige feedbackronde)

FB hoofdstuk 2:

- ✓ Beste Cindy, ook hier staat er de basis! Bronvermelding gebeurt te uitgebreid, bekijk nog eens de apa-richtlijnen. Theorie mag je kritischer beschouwen en ook triade mag sterker worden uitgewerkt. Let op formulering en zinsbouw!
- ✓ Mooie figuren, maar licht deze nog met woorden in en toe. In hoeverre zijn deze figuren ondersteunend en noodzakelijk? *Figuren midden in de tekst geplaatst zodat ze meer verbintenis hebben.*

38

Feedback op het interview

- ✓ In welk opzicht is de begeleiding van je docent voor jou erg belangrijk geweest?
- ✓ Mijn suggestie is wel een suggestieve vraag.....een beetje....
- ✓ Anders moet je misschien wat soorten begeleiding tussen haakjes benoemen. Dat ze een beetje weten welke richting ze op moeten denken....

FB hoofdstuk 4:

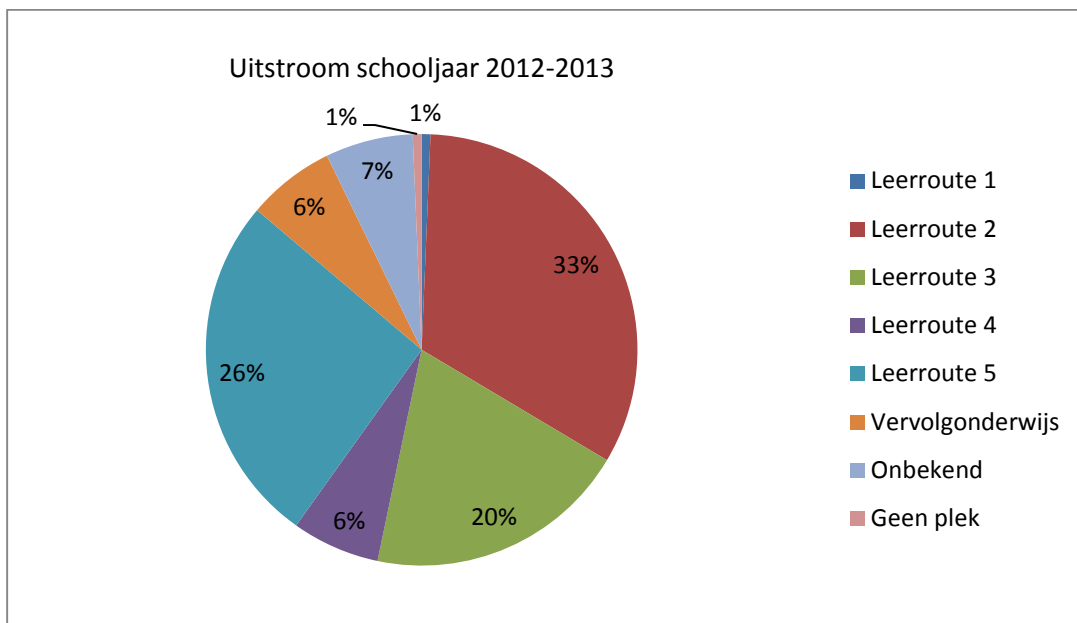
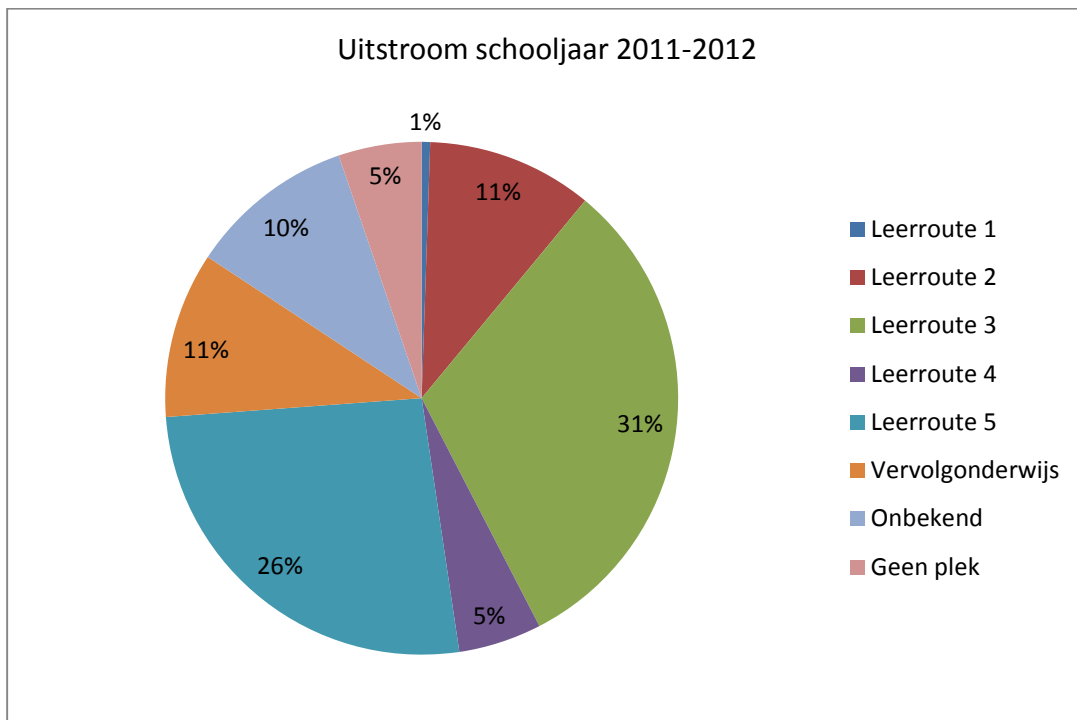
- ✓ (RB) Ik zou beschrijven wat wellicht een reden kan zijn; geeft aan dat je hierover hebt nagedacht, maar hier ook risico's aan vast zitten. Misschien nog onderbouwen met informatie over gemiddelde opkomst bij enquêtes. *Uitbreid met tekst.*
- ✓ (RB) Wat bedoel je hiermee? Opmerking bij de univariate analyse. *Uitbreid met tekst, was inderdaad niet duidelijk.*
- ✓ Hier beschrijf en concludeer je enkel de resultaten, het interpreteren ervan doe je in h5.
- ✓ Wat die fb voor jou betekend heeft als persoon, is mogelijk passend in de reflectie.

- ✓ Ik zou hier een andere inleiding beschrijven. BV; Aan de oud-leerlingen zijn een aantal vragen gesteld. Deze vragen hebben betrekking op..... etc. Neem de lezer mee. In 4.1 doe je dit goed. Vervolgens beschrijf je 4 opvallende vragen met de uitkomsten en wat hierbij opvalt etc of wat kenmerkend is bijvoorbeeld.
- ✓ De opbouw van deze paragraaf is eigenlijk een kopie van 4.1. *Alinea opbouw weer gebruikt.*
- ✓ Hier eerst een opsomming geven van de vragen, vervolgens de grafieken weergeven en de dat toelichten wat opvalt.
- ✓ Niet in de 'ik'-vorm te schrijven.
- ✓ Even tekst opsplitsen in alinea's of in bepaalde volgorde. Illustratie toevoegen vind ik lastig, het moet wel toevoegen. Op dit moment heb ik geen illustratie die ik kan toevoegen. Ik heb wel de alinea over het interview met de leerling in kleinere delen opgesplitst.

FB hoofdstuk 5:

- ✓ Je praat hier vanuit de 'ik' situatie. *Gewijzigd.*
- ✓ Kun je de aanbevelingen nog indelen op categorie? Dit maakt het nog overzichtelijker. (dus op deelvraagniveau, of doelgroep etc. *Dit advies heb ik aangenomen. Is inderdaad consistent omdat de vragenlijsten ook ingedeeld waren in categorieën en het is overzichtelijk.*
- ✓ En kun je bij de aanbevelingen ook al verantwoordelijkheden aangeven? Wie doet specifiek wat? De kans dat je aanbevelingen eerder worden opgepakt is groter. *Dit is een goed punt, ik heb de aanbevelingen gecategoriseerd naar de verschillende rollen binnen school.*

Bijlage 2 Cirkeldiagram leerroutes

Bijlage 3 Vragenlijst oud-leerlingen

Vraag 1: Waar werk je sinds je vertrek van school? Vul dit in het onderstaande vak in.

De rol van de docent

Vraag 2: Zonder de hulp van mijn docent van 'De Toekomst' had ik dit werk niet:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 3: Het fijne aan mijn mentor vond ik; (je mag drie kruisjes zetten)

- ☐ De mentor veel complimenten gaf
- ☐ De mentor vroeg hoe het met mij ging
- ☐ De mentor had humor
- ☐ De mentor luisterde goed
- ☐ De mentor (Je mag hier zelf wat invullen)

41

Vraag 4: Door de docent heb ik meer zelfvertrouwen gekregen:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 5: Ik voelde me gesteund door mijn docent bij het maken van verschillende keuzes.

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 6: De docent kende mij heel erg goed:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

De klas/school

Vraag 7: De sfeer in de klas was over het algemeen goed:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 8: Op VSO school De Toekomst heb ik mezelf prettig gevoeld:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

42

Vraag 9: Wanneer ik problemen heb met mijn werk ga ik terug naar school om hulp te vragen:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 10: Ik kijk met een tevreden gevoel terug op mijn schoolcarrière:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Stage/werk

Vraag 11: Ik kon met de docent over mijn problemen op de stage praten:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 12: De docent op school heeft mij gemotiveerd voor mijn stage:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

43

Vraag 13: De docent op school heeft veel kennis over de arbeidsmarkt:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 14: De taken die ik tijdens mijn stage heb geleerd zijn zinvol voor mijn werk van nu:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 15: Is er nog iets wat je wilt vertellen, dan kan dit in het vak hieronder.

Is het mogelijk om je antwoorden in een gesprek nader toe te lichten ?

☐ ja

☐ nee

Bijlage 4 Vragenlijst ouders / verzorgers

Vraag 1: Waar werkt uw zoon of dochter sinds het vertrek van VSO school 'De Toekomst'?

Klik hier als u tekst wilt invoeren.

De rol van de docent

Vraag 2: Zonder de hulp van mijn docent van 'De Toekomst' had mijn zoon/dochter dit werk niet:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 3: Mijn zoon/dochter had een goede relatie met de docent van De Toekomst:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

45

Vraag 4: Mijn zoon/dochter kon goed met de docent praten over eventuele problemen op de stage:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 5: De docent op school heeft mijn zoon/dochter zelfvertrouwen gegeven:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 6: De docent op school heeft mijn zoon/dochter gemotiveerd voor het werk:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 7: De docent op school heeft veel kennis over de arbeidsmarkt:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 8: De docent heeft mijn zoon/dochter goed ondersteund tijdens het maken van verschillende keuzes:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 9: De docent van mijn zoon/dochter wist veel over mijn kind:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

De klas/school

Vraag 10: De sfeer in de klas van mijn zoon/dochter was over het algemeen goed:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 11: Mijn zoon/dochter heeft zich altijd prettig gevoeld op school:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Stage/werk

Vraag 11: Mijn zoon/dochter is op een juiste wijze voorbereid op het werk:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

47

Vraag 12: Wanneer wij als ouders problemen ervaren met het werk van mijn zoon/dochter gaan we terug naar school om ondersteuning te vragen:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 13: Als ouder (s) kijk(en) met een tevreden gevoel terug op de uitstroom van onze/mijn zoon/dochter:

- ☐ Helemaal mee eens
- ☐ Mee eens
- ☐ Niet eens/niet oneens
- ☐ Mee oneens
- ☐ Helemaal mee oneens

Vraag 14: Wat zijn belangrijke factoren geweest voor de uitstroom van uw kind? Zet in volgorde van 1 t/m 6. Waarbij 1 het minst belangrijk is en 6 het belangrijkste.

Factoren	Rangorde 1, 2, 3, 4, 5 of 6
Relatie met de docent	
Kennis arbeidsmarkt van de docent	
Het netwerk van de school	
Kennis over uw zoon/dochter	
Oefenen in de verschillende stages	
Het samenwerken tussen ouders, school en leerling	

48

Is het mogelijk om je antwoorden in een gesprek nader toe te lichten ?

- ☐ ja
- ☐ nee

Bedankt voor het invullen! We zijn heel blij met jouw informatie!

Bijlage 5 Vragenlijst docenten

Naam: _____ (mag anoniem blijven)

Toelichting:

Deze vragenlijst bestaat uit 15 vragen, gecategoriseerd in drie categorieën te weten; eigen ontwikkeling, de klas/school en stage/werk. De laatste vraag is een vraag naar rangorde. Het kost 10 minuten van je tijd. Graag de vragenlijst uitprinten, invullen en daarna mag het in het blauwe bakje op mijn bureau gelegd worden. Alvast heel erg bedankt voor je deelname en je tijd!

Eigen ontwikkeling

Vraag 1: Ik heb behoefte aan scholing/ begeleiding voor het begeleiden van de leerlingen naar de uitstroom:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

49

Vraag 2: Het begeleiden van leerlingen met een beperking vereist een specifieke aanpak van de docent:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 3: Ik voel me competent in het begeleiden van de leerlingen naar de uitstroom:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 4: Ik voel me ondersteund door mijn leidinggevende op het gebied van de uitstroomfase:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

De klas/school

Vraag 5: Een aangepaste didactische instructie is noodzakelijk bij het lesgeven aan leerlingen met een beperking.

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 6: De ontwikkeling van de leerlingen wordt bepaald door de interactie met de docent van de school:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 7: Het aanbod van de lessen op 'De Toekomst' is voldoende gedifferentieerd om de leerling zo optimaal mogelijk voor te bereiden op de uitstroom:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Stage/werk

Vraag 8: Ik maak gebruik van de deskundigheid van het stagebureau tijdens het begeleiden van de leerlingen:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 9: Ik maak gebruik van de deskundigheid op het gebied van uitstroom van verschillende collega's tijdens het begeleiden van de leerlingen:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 10: Ik ben van mening dat het huidige stagebeleid van 'De Toekomst' passend is voor onze doelgroep:

52

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 11: Om een leerlingen succesvol te laten uitstromen is het noodzakelijk om de samenwerking van de diverse partijen rondom de leerlingen optimaal te organiseren:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 12: Om leerling met een beperking optimaal te begeleiden naar de uitstroom is het noodzakelijk om kennis te hebben van de sociale emotionele ontwikkeling van deze doelgroep.

1. Helemaal mee eens

2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 13: De stage is een krachtige leeromgeving voor de leerling:

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

Vraag 14: Ik ben tevreden over de arbeidstoeleiding (verschillende soorten stages) van De Toekomst.

1. Helemaal mee eens
2. Mee eens
3. Niet eens/niet oneens
4. Mee oneens
5. Helemaal mee oneens

53

Vraag 15: Wat zijn belangrijke factoren voor de docent om de leerling zo optimaal mogelijk te begeleiden naar de uitstroom? Zet in volgorde van 1 t/m 6. Waarbij 1 het minst belangrijk is en 6 het belangrijkste.

Factoren	Rangorde
Relatie met de leerling	
Kennis arbeidsmarkt van de docent	
Communicatie met de leerling	
De succeservaringen door de stages	
De arbeidstoeleiding geregeld door school	
De samenwerken tussen ouders, school en leerling	

Bijlage 6 Interview oud-leerlingen

Naam:

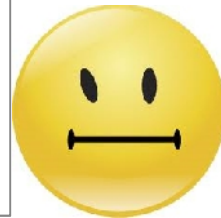
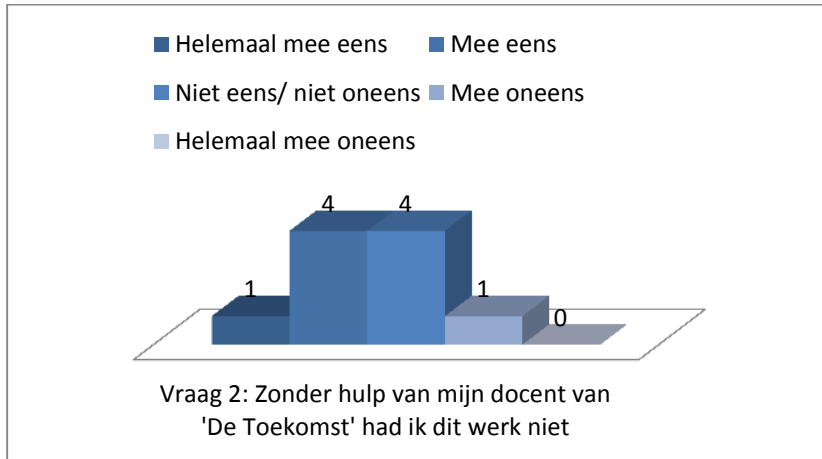
Werkzaam bij:

1. Op welke manier is de begeleiding van de docent voor jou erg belangrijk geweest?
2. Welke begeleiding
3. Kun je aangeven wat je prettig vond aan je docent?
4. Hoe heeft de docent gezorgd dat je meer zelfvertrouwen hebt gekregen?
5. Op welke manier heeft je docent je geholpen bij het maken van keuzes?
6. Had je het gevoel dat de docent je goed kende? Kun je een concreet voorbeeld noemen wanneer je dit gevoel had?
7. Kun je de sfeer van de klas en rondom de school omschrijven?
8. Hebben de lessen in de klas je goed voorbereid op je werk?
9. Aan wie vraag je hulp wanneer je een probleem hebt op je werk?
10. Hoe kijk je terug op de schooltijd? Kun je dit uitdrukken in een cijfer van 1 t/m 10 geven (1 is het slechts en 10 is het best)?
11. Kon je met de docent goed overleggen over je stage? Op welke manier?
12. Was je gemotiveerd om te gaan werken? Vertel daar eens over!
13. Vond je dat de docent voldoende kennis had over de arbeidsmarkt?
14. Hoe heb je de stagebegeleiding ervaren van de docent?
15. Heb je veel taken die je nu op je werk doet, geleerd op school? Kun je daar een voorbeeld van benoemen?
16. Heb je veel contact gehad met het stagebureau?

Bijlage 7 Uitslag vragenlijst oud-leerlingen. (Terugkombijeenkomst)

De rol van de docent

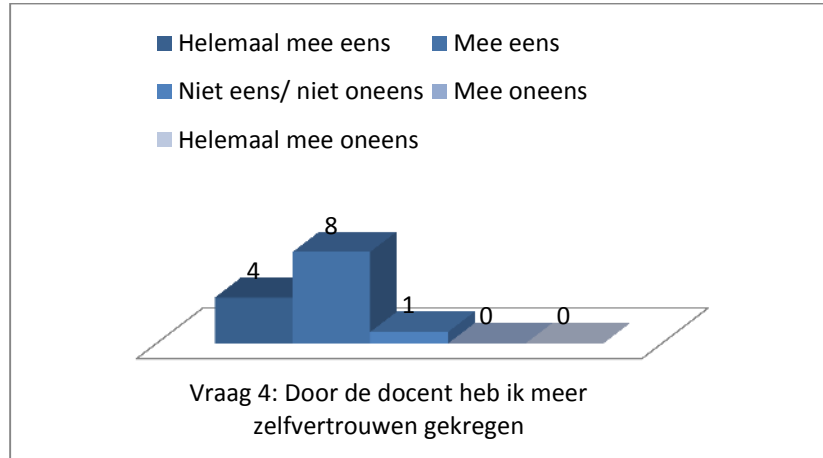
Vraag 2: Zonder de hulp van mijn docent van 'De Toekomst' had ik dit werk niet:

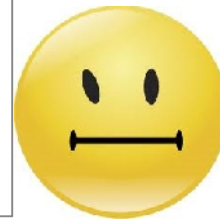
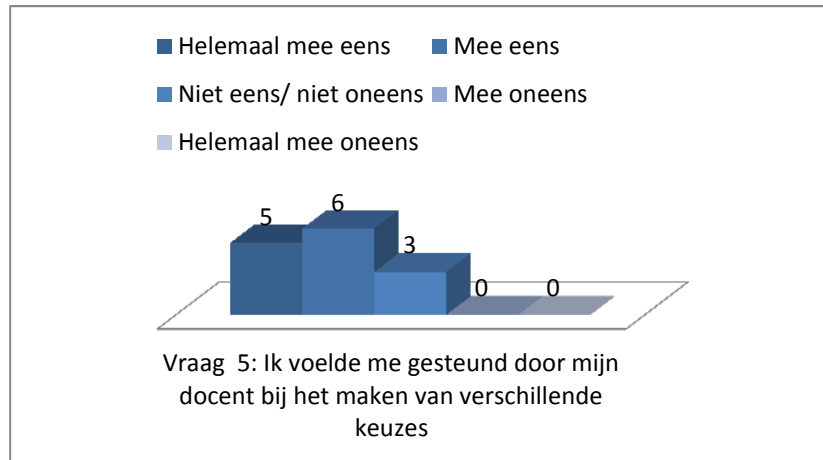
Vraag 3: Het fijne aan mijn mentor vond ik;

Vraag 4: Door de docent heb ik meer zelfvertrouwen gekregen:

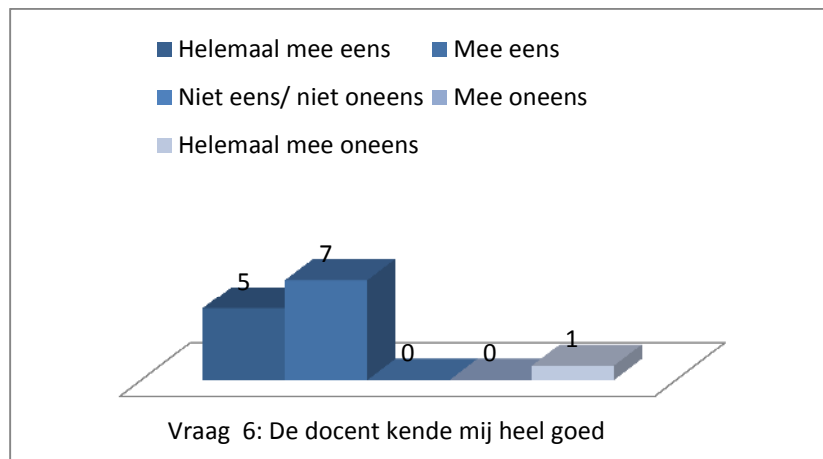

Vraag 5: Ik voelde me gesteund door mijn docent bij het maken van verschillende keuzes.

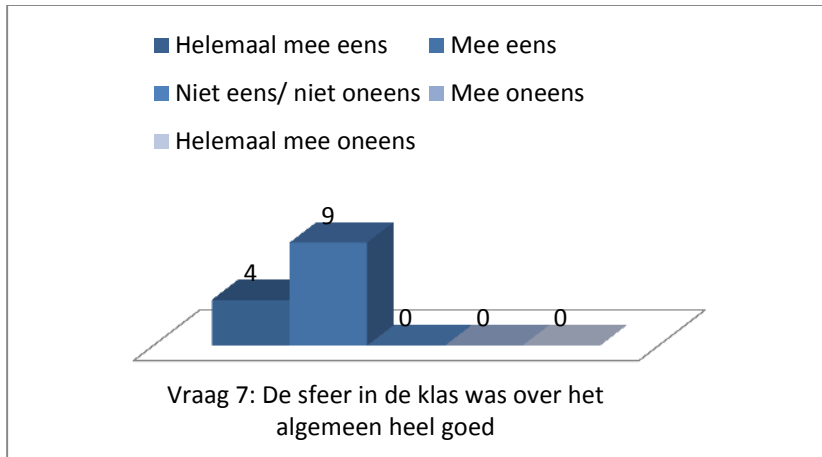
56

Vraag 6: De docent kende mij heel erg goed:

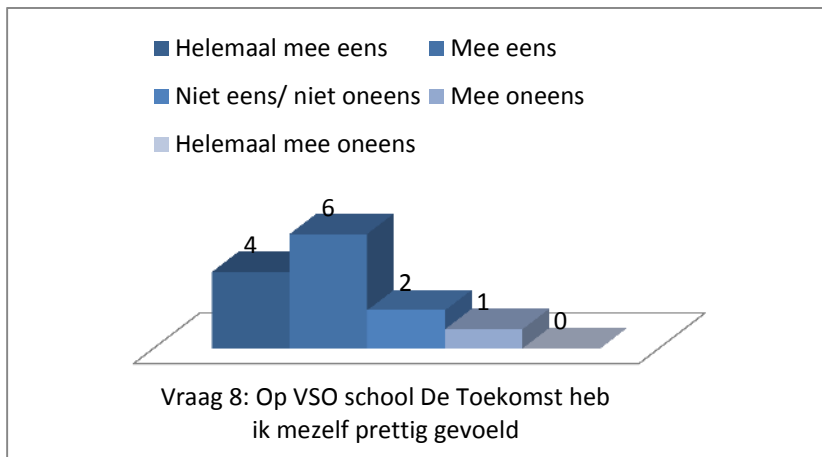

De klas/school

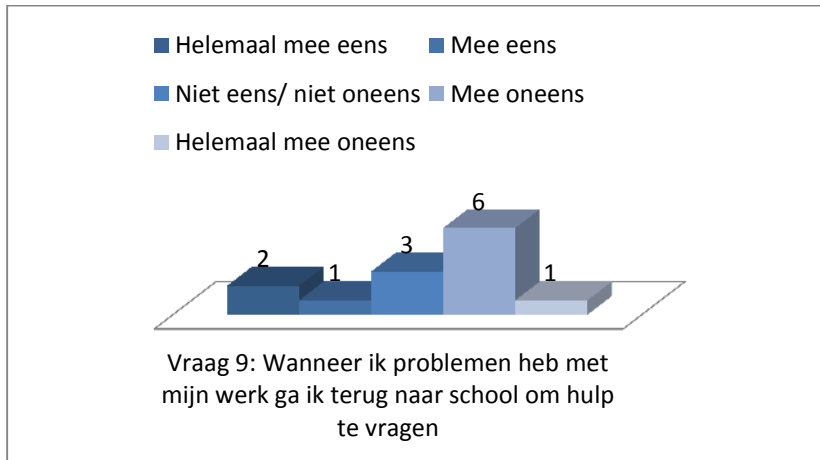
Vraag 7: De sfeer in de klas was over het algemeen goed:

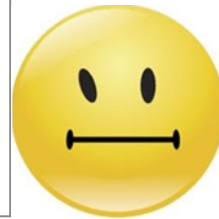
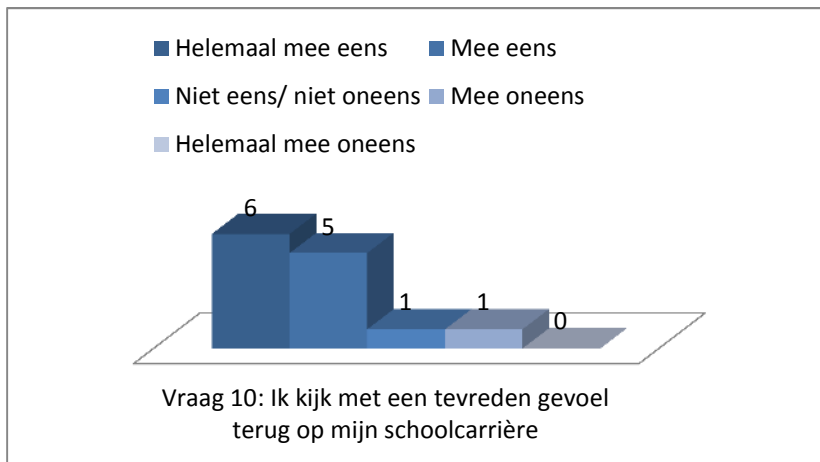
Vraag 8: Op VSO school De Toekomst heb ik mezelf prettig gevoeld:

Vraag 9: Wanneer ik problemen heb met mijn werk ga ik terug naar school om hulp te vragen:

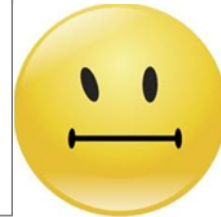
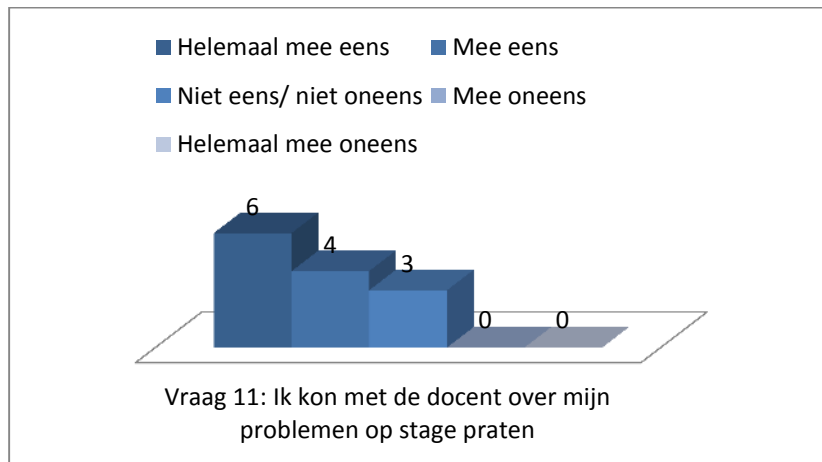

Vraag 10: Ik kijk met een tevreden gevoel terug op mijn schoolcarrière:

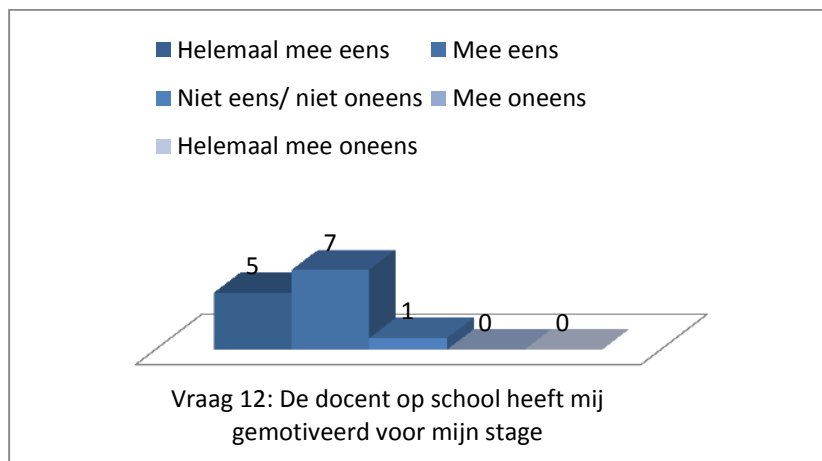

Stage/werk

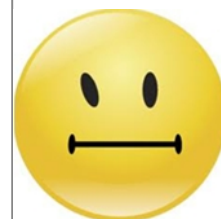
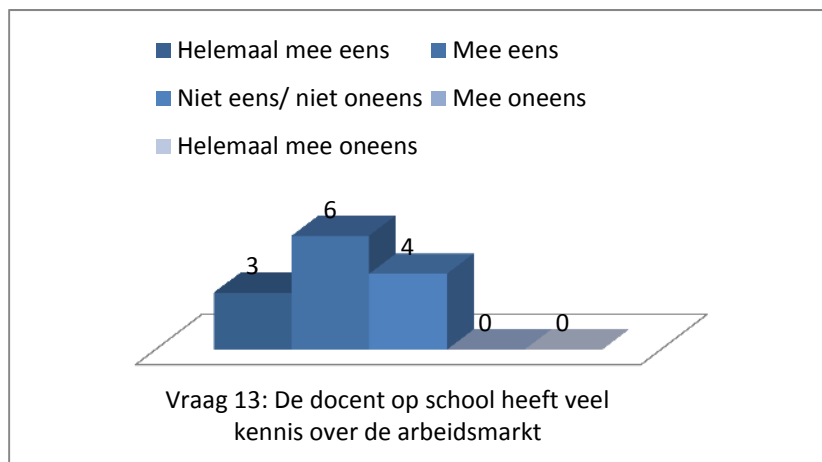
Vraag 11: Ik kon met de docent over mijn problemen op de stage praten:

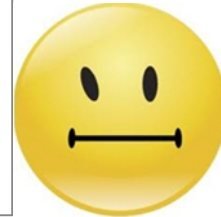
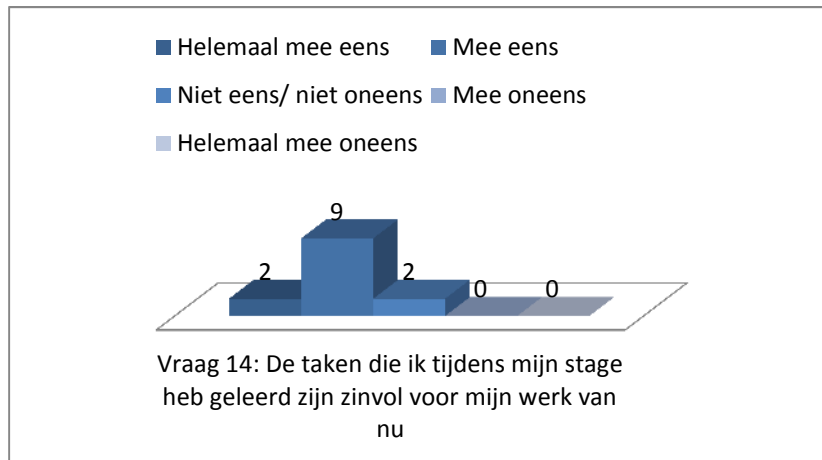
Vraag 12: De docent op school heeft mij gemotiveerd voor mijn stage:

Vraag 13: De docent op school heeft veel kennis over de arbeidsmarkt:

Vraag 14: De taken die ik tijdens mijn stage heb geleerd zijn zinvol voor mijn werk van nu:

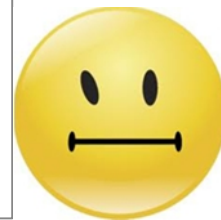
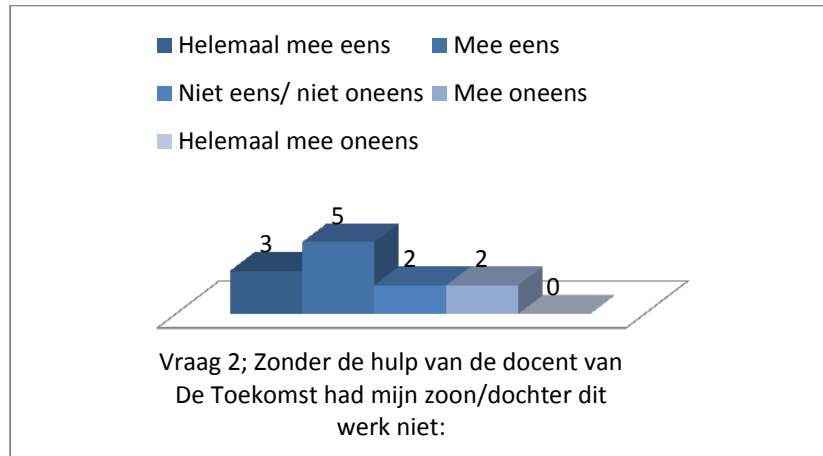
Vraag 15: Is er nog iets wat je wilt vertellen, dan kan dit in het vak hieronder.

- Ik heb niet alle vragen kunnen beantwoorden omdat ik het niet weet. De leerling praat bijna niet. Verder veel hulp gehad via school en via MEE Veluwe
- Het was een leerzame schooltijd
- Ik ben tevreden hoe mijn leven nu verloopt.
- Ik hoop dat in de toekomst beter wordt nagedacht wat de tegen leerlingen wordt gezegd en niet waar kunnen maken.

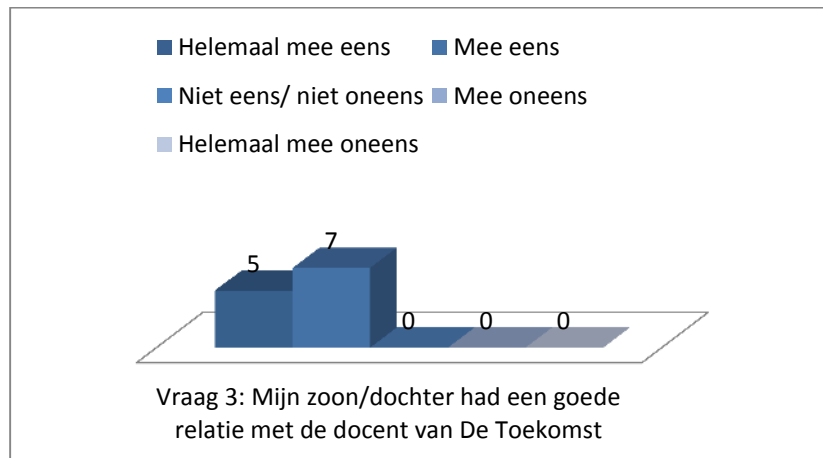
Bijlage 8 Uitslag vragenlijst ouders (terugkombijeenkomst)

De rol van de docent

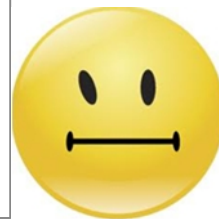
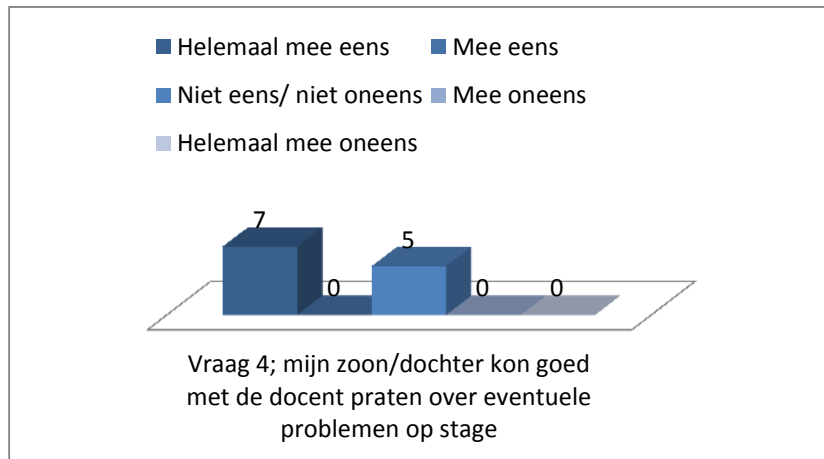
Vraag 2: Zonder de hulp van mijn docent van 'De Toekomst' had mijn zoon/dochter dit werk niet:

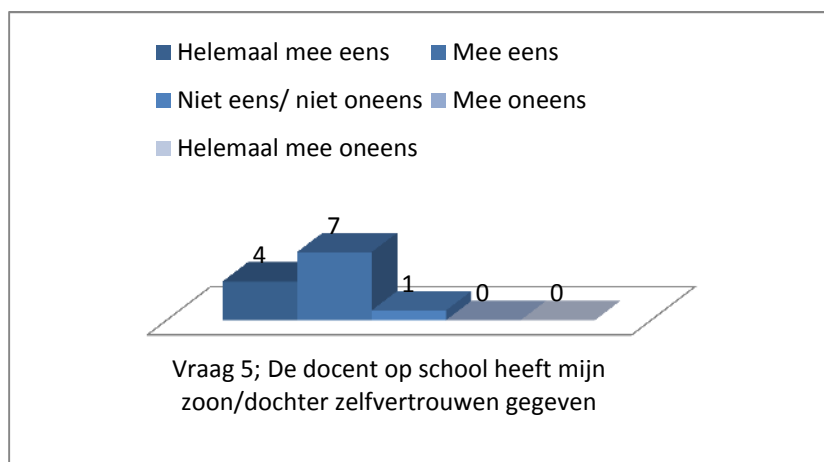
Vraag 3: Mijn zoon/dochter had een goede relatie met de docent van De Toekomst:

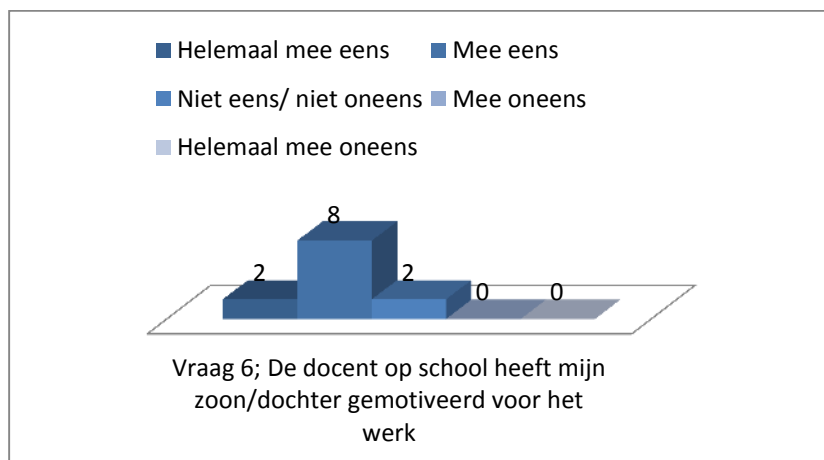
Vraag 4: Mijn zoon/dochter kon goed met de docent praten over eventuele problemen op de stage:

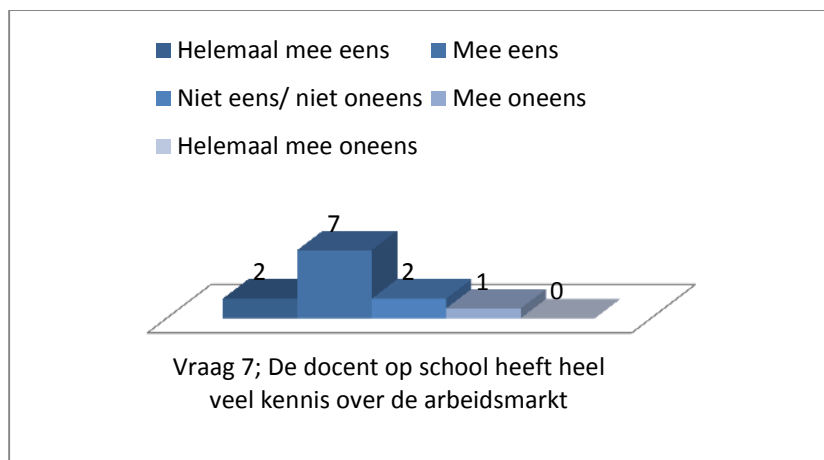
Vraag 5: De docent op school heeft mijn zoon/dochter zelfvertrouwen gegeven:

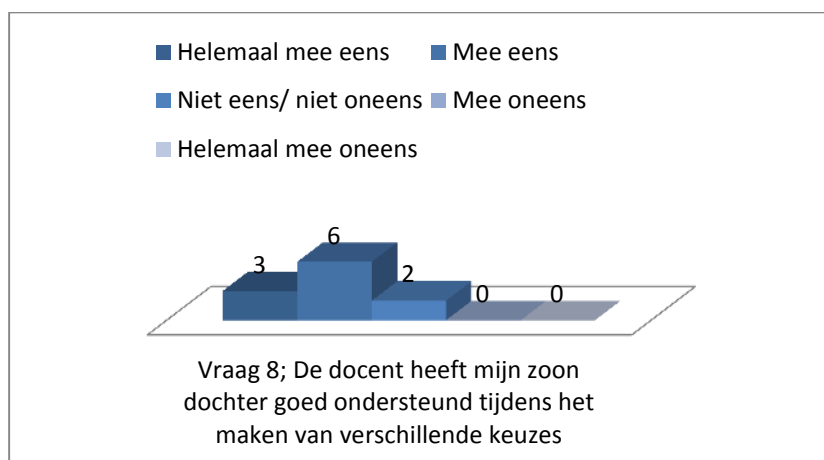
Vraag 6: De docent op school heeft mijn zoon/dochter gemotiveerd voor het werk:

Vraag 7: De docent op school heeft veel kennis over de arbeidsmarkt:

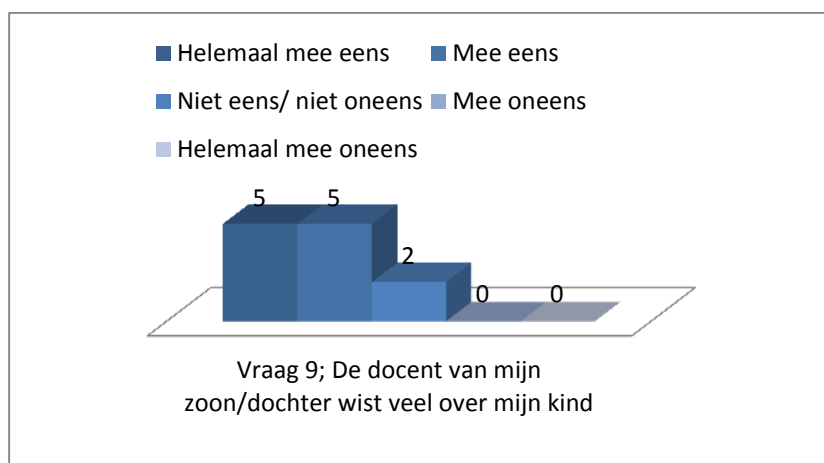

Vraag 8: De docent heeft mijn zoon/dochter goed ondersteund tijdens het maken van verschillende keuzes:

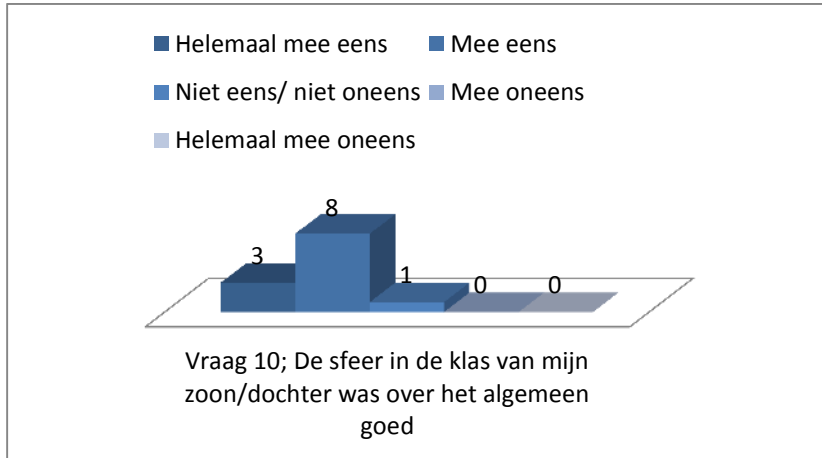
63

Vraag 9: De docent van mijn zoon/dochter wist veel over mijn kind:

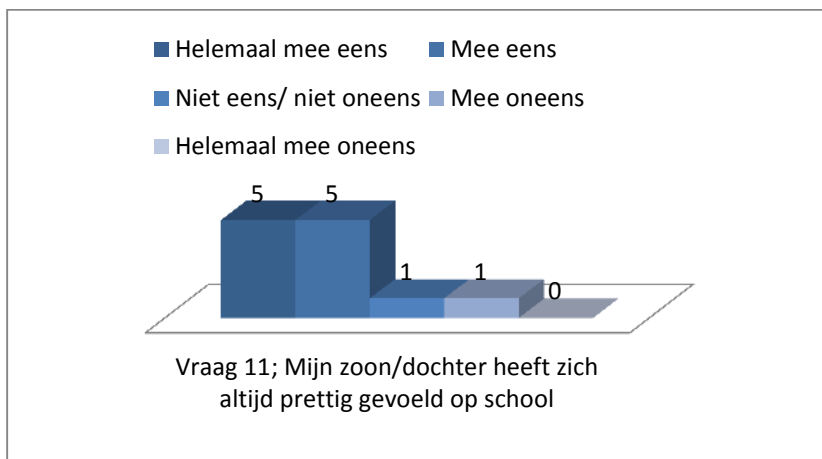

De klas/school

Vraag 10: De sfeer in de klas van mijn zoon/dochter was over het algemeen goed:

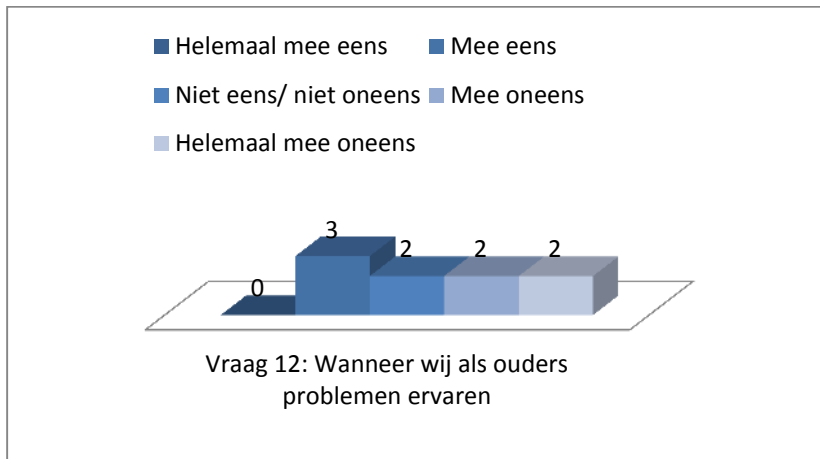

Vraag 11: Mijn zoon/dochter heeft zich altijd prettig gevoeld op school:

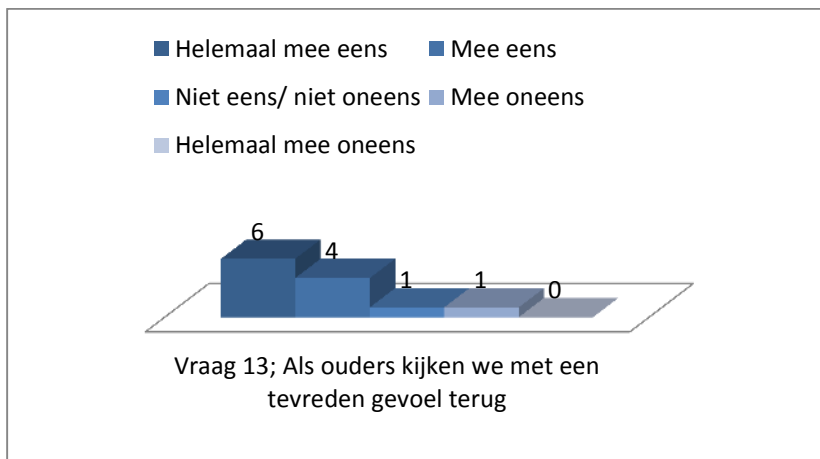

Stage/werk

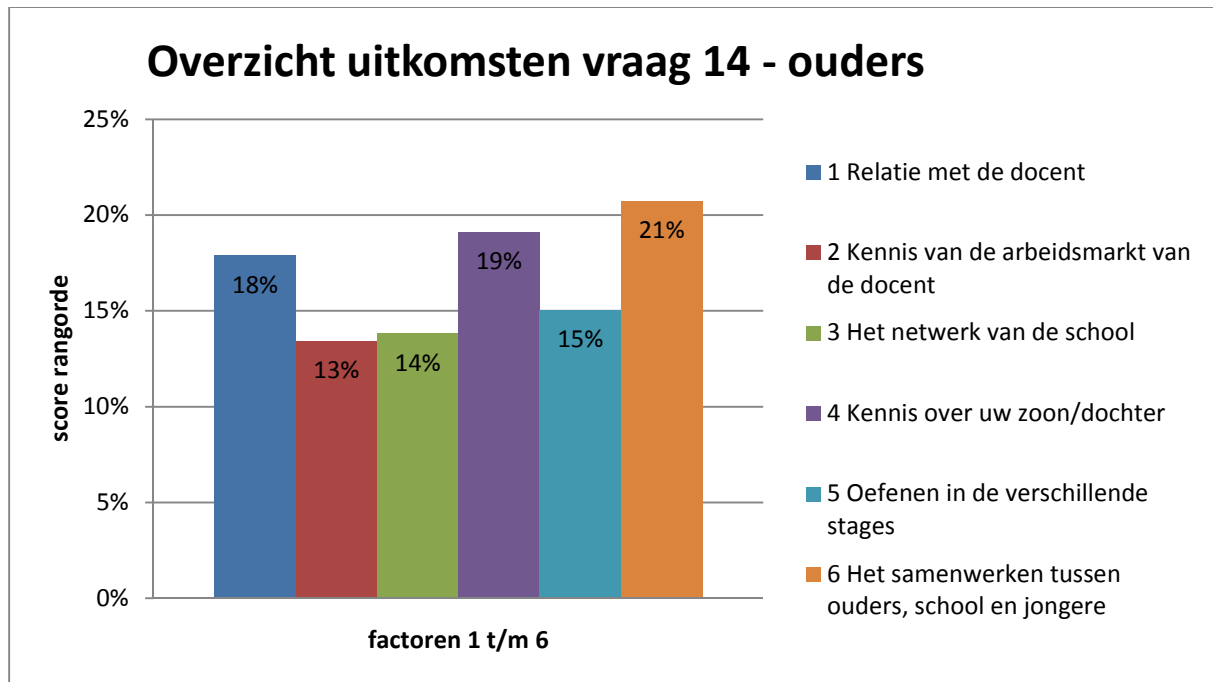
Vraag 12: Wanneer wij als ouders problemen ervaren met het werk van mijn zoon/dochter gaan we terug naar school om ondersteuning te vragen:

Vraag 13: Als ouder (s) kijk(en) met een tevreden gevoel terug op de uitstroom van onze/mijn zoon/dochter:

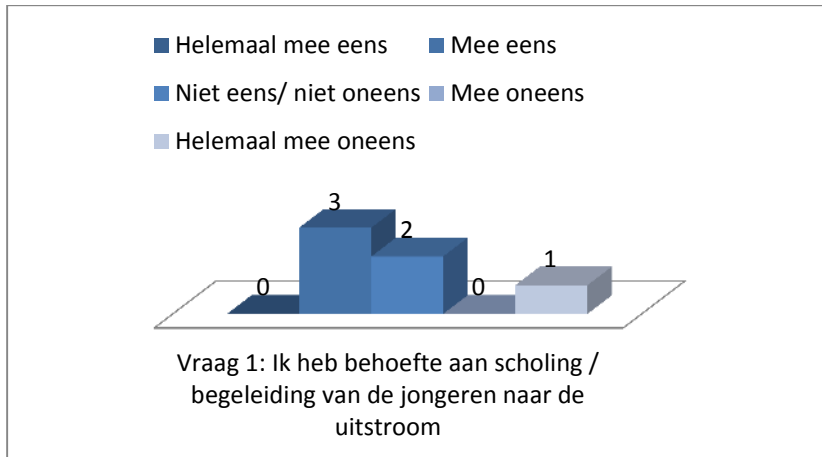
Vraag 14: Wat zijn belangrijke factoren geweest voor de uitstroom van uw kind? Zet in volgorde van 1 t/m 6. Waarbij 1 het minst belangrijk is en 6 het belangrijkste.

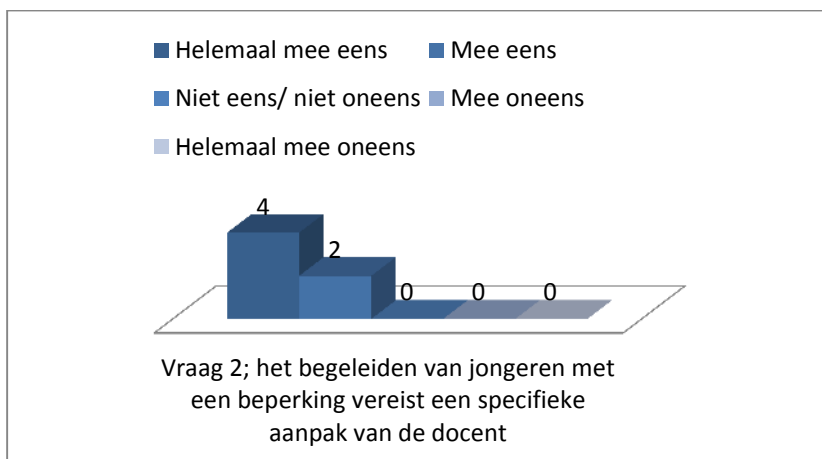
Bijlage 9 Uitslag vragenlijst docenten

Eigen ontwikkeling

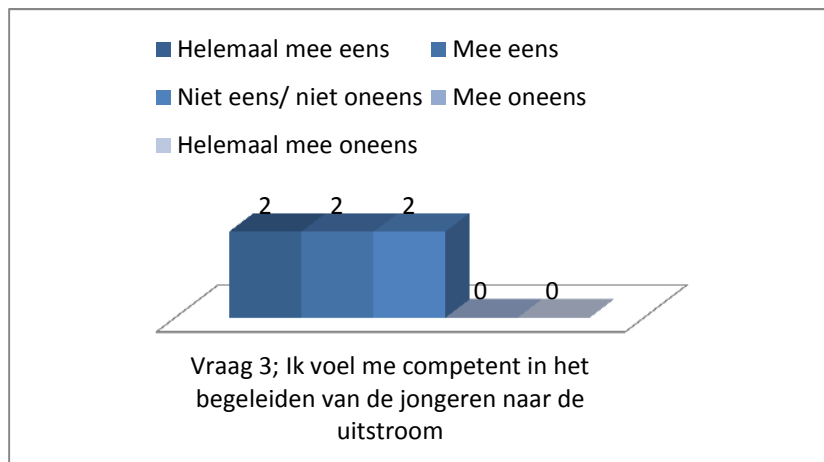
Vraag 1: Ik heb behoefte aan scholing/ begeleiding voor het begeleiden van de leerlingen naar de uitstroom:

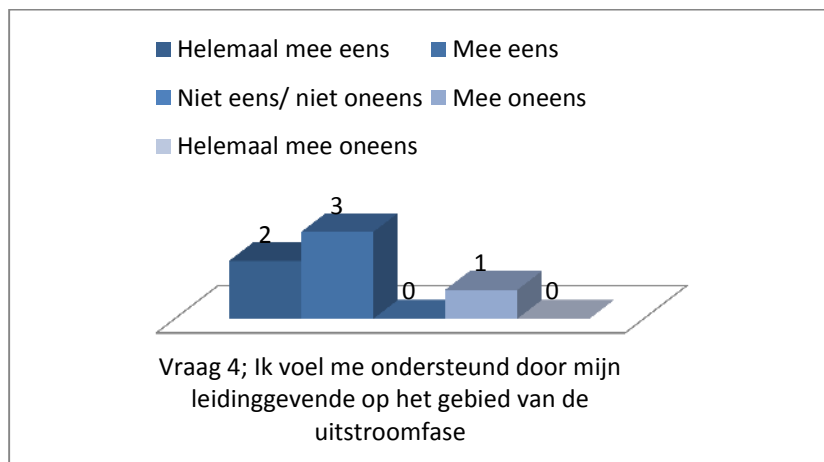
Vraag 2: Het begeleiden van leerlingen met een beperking vereist een specifieke aanpak van de docent:

Vraag 3: Ik voel me competent in het begeleiden van de leerlingen naar de uitstroom:

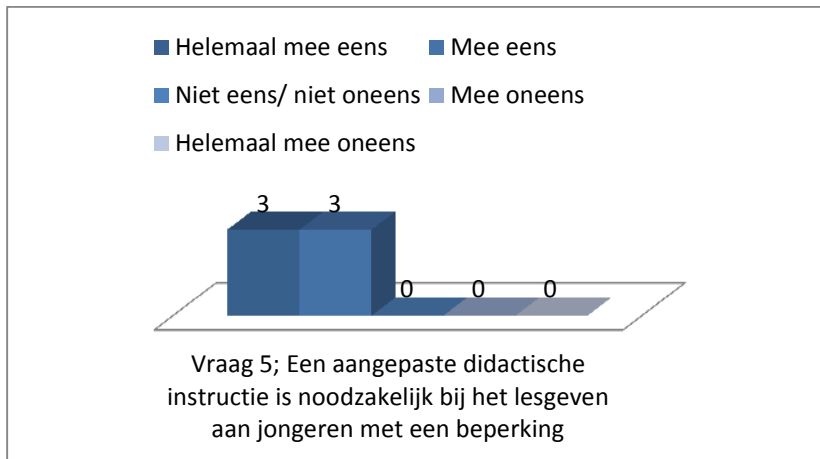

Vraag 4: Ik voel me ondersteund door mijn leidinggevende op het gebied van de uitstroomfase:

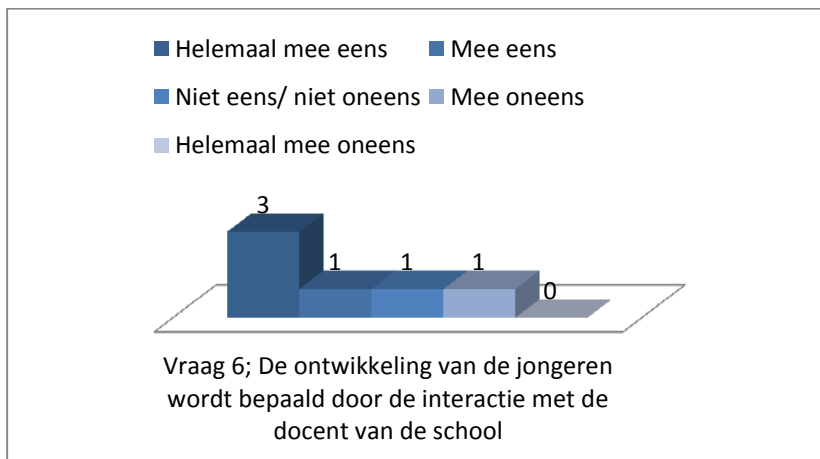

De klas/school

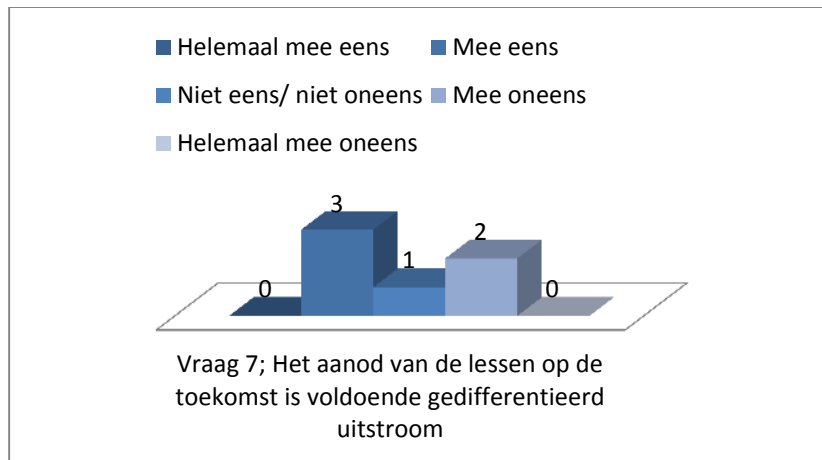
Vraag 5: Een aangepaste didactische instructie is noodzakelijk bij het lesgeven aan leerlingen met een beperking.

Vraag 6: De ontwikkeling van de leerlingen wordt bepaald door de interactie met de docent van de school:

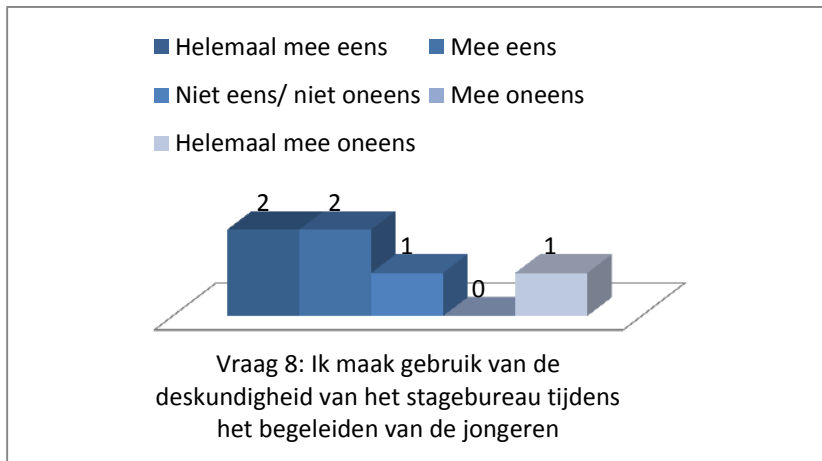

Vraag 7: Het aanbod van de lessen op 'De Toekomst' is voldoende gedifferentieerd om de leerling zo optimaal mogelijk voor te bereiden op de uitstroom:

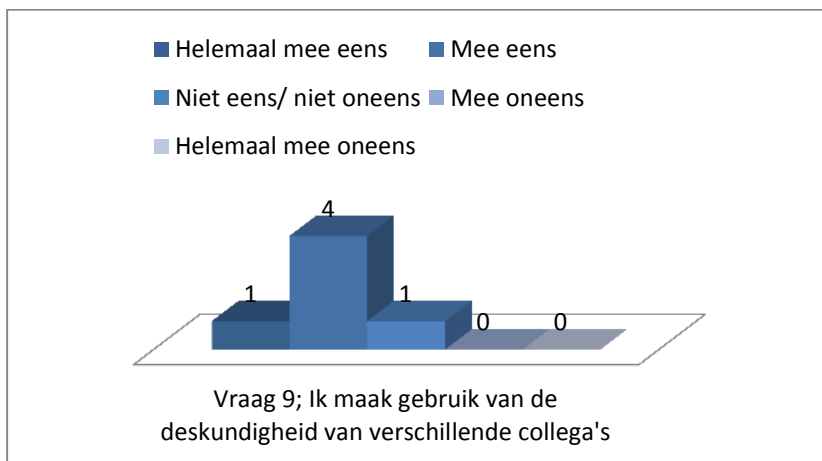

Stage/werk

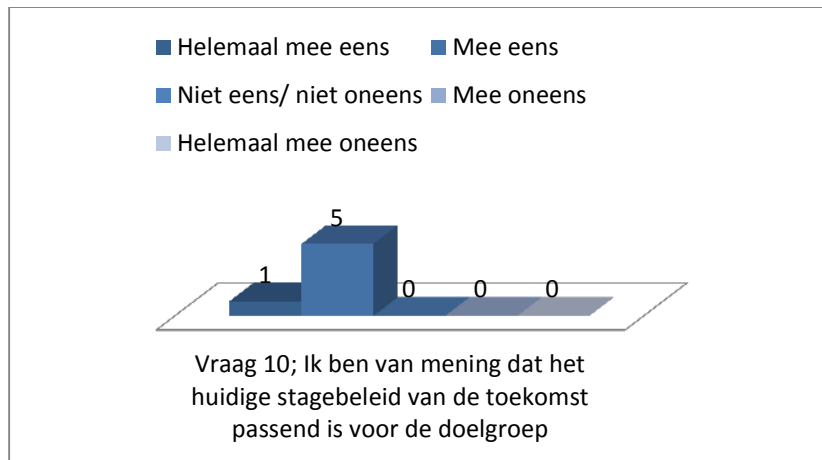
Vraag 8: Ik maak gebruik van de deskundigheid van het stagebureau tijdens het begeleiden van de leerlingen:

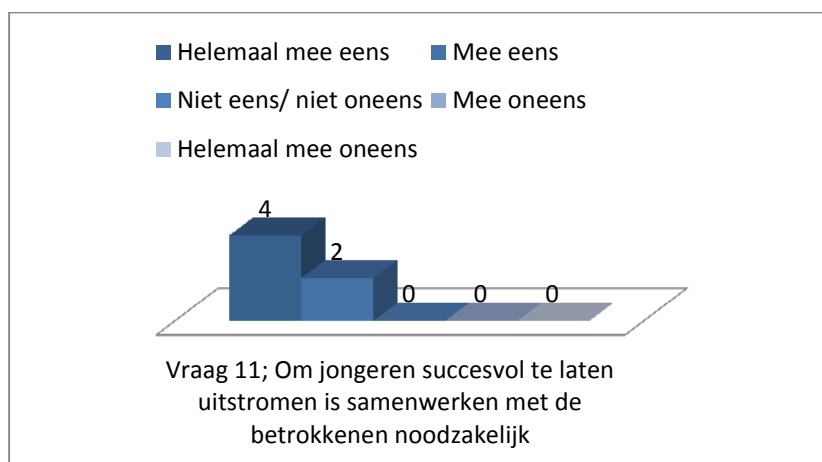
Vraag 9: Ik maak gebruik van de deskundigheid op het gebied van uitstroom van verschillende collega's tijdens het begeleiden van de leerlingen:

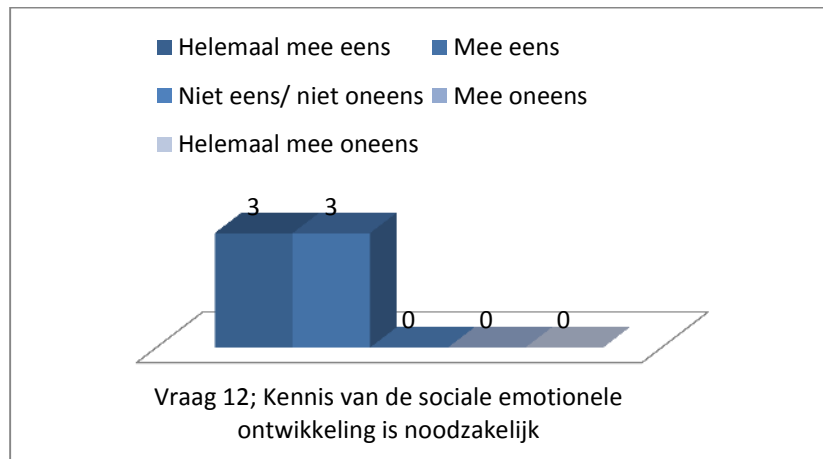
Vraag 10: Ik ben van mening dat het huidige stagebeleid van 'De Toekomst' passend is voor onze doelgroep:

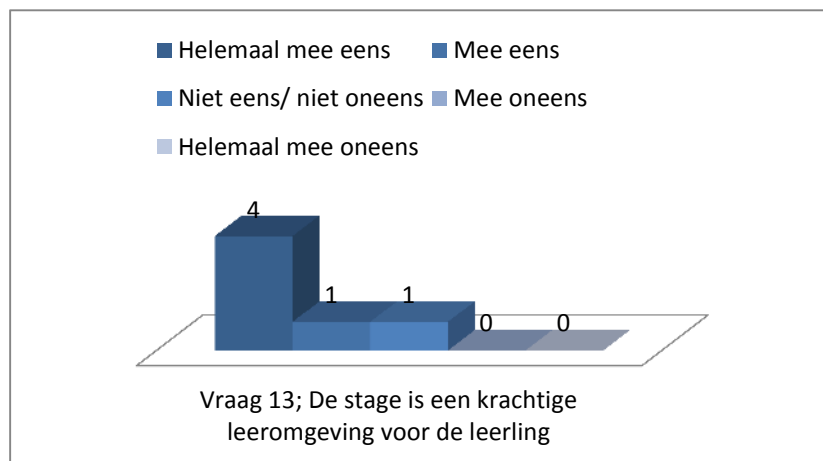
Vraag 11: Om een leerlingen succesvol te laten uitstromen is het noodzakelijk om de samenwerking van de diverse partijen rondom de leerlingen optimaal te organiseren:

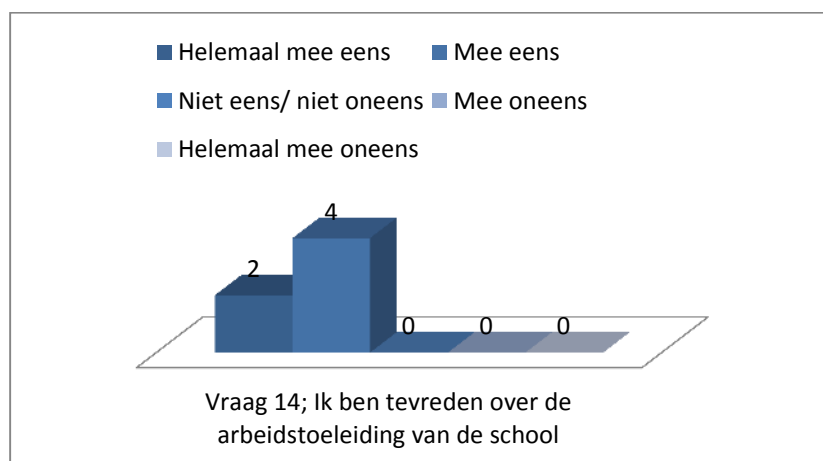
Vraag 12: Om leerling met een beperking optimaal te begeleiden naar de uitstroom is het noodzakelijk om kennis te hebben van de sociale emotionele ontwikkeling van deze doelgroep.

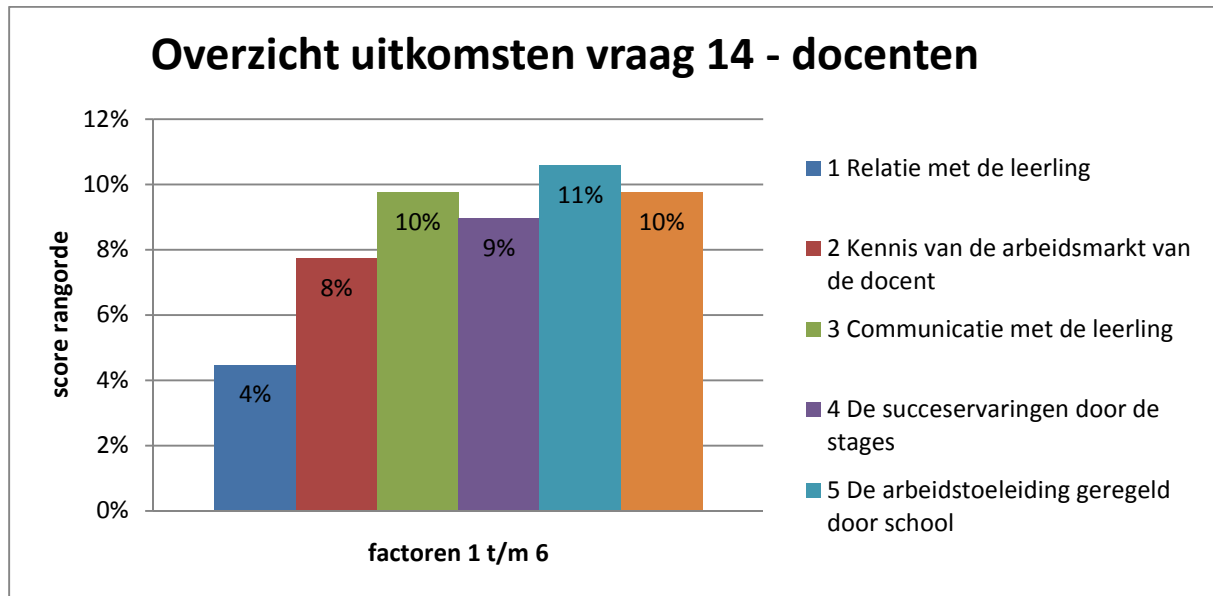
Vraag 13: De stage is een krachtige leeromgeving voor de leerling:

Vraag 14: Ik ben tevreden over de arbeidstoeleiding (verschillende soorten stages) van De Toekomst.

Vraag 15: Wat zijn belangrijke factoren voor de docent om de leerling zo optimaal mogelijk te begeleiden naar de uitstroom? Zet in volgorde van 1 t/m 6. Waarbij 1 het minst belangrijk is en 6 het belangrijkste.

Bijlage 10 Uitwerking interview oud-leerlingen

Interview 1

Werkzaam bij: Midac batteries. De leerling werkt hier 40 uur per week. 50 % werkgever, 50 % Wajong uitkering.

1. Op welke manier is de begeleiding van de docent voor jou erg belangrijk geweest?

Het laatste schooljaar is leerling maar één dag op school geweest, de rest van de week liep hij stage bij zijn huidige werkgever. Hij heeft eerst stage gelopen bij een hotel, dat was niet goed bevallen. Op de schooldag heeft de docent leerling begeleidt in het leren van verschillende certificaten zoals VSA, bromfiets certificaat enz. Nadat hij van school is gegaan heeft de docent nog ondersteund met een privé situatie. Dit is erg gewaardeerd door leerling en zijn ouders.

2. Kun je aangeven wat je prettig vond aan je docent?

De leerling en zijn moeder geven aan dat de betrokkenheid van de docent erg groot was. Een voorbeeld daarvan is dat de docent op de stage kwam om hem te ondersteunen bij het behalen van het heftruck certificaat. Dat was super fijn!

3. Hoe heeft de docent gezorgd dat je meer zelfvertrouwen hebt gekregen?

De leerling en zijn moeder geven aan dat vanaf de dag dat hij op de school kwam, zijn zelfvertrouwen is gegroeid. Op de SBO had hij het moeilijk. Hij was de zwakste van de klas. Op de vso school was hij één van de betere, daar groeide hij van. De leerling geeft aan dat hij de techniekdocent van de huidige school erg prettig vond. Hij heeft daar interne stage bij gelopen. Hij vertelt dat hij goed kon praten met de docent. Door hem is hij gemotiveerd geraakt voor een stage/ werk in de techniek. Je moet natuurlijk ontdekken waar je goed in bent. De leerling geeft aan dat hij het prettig vond dat de docent goed luisterde en heel rustig was. Doordat het zelfvertrouwen enorm is toegenomen kon leerling veel dingen aanpakken.

4. Op welke manier heeft je docent je geholpen bij het maken van keuzes?

De docent is slagvaardig. De zaken werden snel geregeld, niet wachten maar doen.

5. Had je het gevoel dat de docent je goed kende? Kun je een concreet voorbeeld noemen wanneer je dit gevoel had?

Toen het tijdens de tweede stage niet goed ging heeft leerling dat een aantal keren aangegeven. Uiteindelijk heeft hij zelf initiatief genomen om naar de stagecoördinator toe te gaan. Hij heeft zelf het gevoel dat hij het zelf moest aangeven, in plaats van andersom. De

docent heeft wel een aantal malen gevraagd hoe het met hem ging, maar tot die tijd geen actie ondernomen. Moeder geeft aan dat ze begrijpt dat de school niet meteen actie heeft ondernomen. Waarschijnlijk heeft de school het eerst een tijdje aan willen kijken.

6. Kun je de sfeer van de klas en rondom de school omschrijven?

De leerling heeft moeite met druk gedrag om hem heen. Toen hij op de school zat had hij daar last van. Nu heeft leerling daar nog steeds last van. Sommige vrienden zijn druk, daar kan leerling niet tegen.

7. Hebben de lessen in de klas je goed voorbereid op je werk?

De leerling en zijn moeder geven aan dat het heel prettig was dat er op maandag maar een aantal leerlingen op school waren. Op deze manier kon de docent de aandacht richten op die leerlingen die een terugkomdag op school hadden. De docent kon heel specifiek werken met de leerlingen. Op deze manier hebben de lessen bijgedragen aan de voorbereiding op stage of werk. Dat heeft goed gewerkt. De leerling geeft aan dat de WEVA-lessen (werken aan werknemersvaardigheden) erg geholpen hebben. Met name de rollenspellen in de groep hebben goed geholpen. Het met elkaar er over hebben en daarna de feedback van de docenten hebben enorm geholpen.

8. Aan wie vraag je hulp wanneer je een probleem hebt op je werk?

Bij de tweede stage, in een hotel, was het erg druk met personeel. Hij had bijna geen werk, daar raakte hij gedemotiveerd. De leerling heeft dit probleem toen aangegeven bij zijn docent en bij de stagecoördinator. Hij heeft toen zelf gevraagd of het niet mogelijk was om een technische stageplek te krijgen. Hij is direct naar de stagecoördinator gegaan met de situatie. De stagecoördinator heeft toen direct gehandeld, en hij en leerling zijn wezen kijken op een nieuwe stageplek. De stageplek bestond pas drie maanden en leerling was de eerste stagiaire. Het bedrijf is ontstaan uit een ander bedrijf. De mensen in het bedrijf hadden al eerder ervaring met de leerlingen van de school. De stagecoördinator kende de plek vanuit zijn netwerk.

9. Hoe kijk je terug op de schooltijd? Kun je dit uitdrukken in een cijfer van 1 t/m 10 geven (1 is het slechts en 10 is het best)?

De leerling geeft een 10 aan school als hij terug krijgt. Hij is erg tevreden. Hij is tot zijn 19e gebleven op school. Daardoor heeft hij net nog veel dingen kunnen leren. Daarna is hij direct uitgestroomd bij Middac, toen was het klaar. Hij wilde verder met zijn leven, een baan, salaris, waardering.

10. Kon je met de docent goed overleggen over je stage? Op welke manier?

Hij heeft veel geleerd van de WEVA-lessen die hij heeft gevolgd op de school. Verder is het prima verlopen, waardoor het overleg nauwelijks nodig was.

11. Was je gemotiveerd om te gaan werken? Vertel daar eens over!

Door de eerste stage, in een keuken bij een bejaardentehuis, is leerling enorm gemotiveerd geraakt om te gaan werken. Helaas viel de tweede stage, in een hotel, wat tegen. Hij heeft toen in overleg een andere stageplek gevonden. Hier werkt hij nog steeds. In de eerste stage is leerling veel vrij gelaten. Hij heeft veel kunnen doen en ervaren, dit heeft hij als prettig ervaren.

12. Vond je dat de docent voldoende kennis had over de arbeidsmarkt?

Ja, de docent had voldoende kennis van de arbeidsmarkt.

13. Hoe heb je de stagebegeleiding ervaren van de docent?

Met name de ondersteuning bij het theoretische gedeelte van de stage is prettig geweest. Regelmatig kwam de docent kijken. Hij wilde tijdens de stagebezoeken liever doorwerken. Hij heeft de stagebezoeken als goed ervaren.

14. Heb je veel taken die je nu op je werk doet, geleerd op school? Kun je daar een voorbeeld van benoemen?

De leerling heeft ondersteuning gehad bij zijn onzekerheid en angsten. Hij heeft geoefend met een stagiaire. Daar heeft hij nu veel profijt van. Zijn angsten en onzekerheid zijn helemaal weg.

77

15. Heb je veel contact gehad met het stagebureau?

Alleen bij vragen of problemen. Een concreet voorbeeld is het veranderen van de stage, toen het leerling niet beviel.

16. Aanvullingen vanuit leerling en zijn ouders:

Onze zoon is erg sociaal en spreekt heel makkelijk. Daardoor is het traject succesvol is verlopen. Bij andere leerlingen, die erg gesloten kunnen zijn, moeten de docenten meer uit de kast halen om er achter te komen hoe het gaat met een leerling. Op die manier kun je als docent ook echt het onderste uit de kan halen. Als je ziet wat er uit kan komen (zie voorbeeld van leerling) dan is het zonde als dat niet gebeurt. leerling heeft veel geluk gehad met het huidige traject. Dat is deels door de factor school maar uiteraard ook door leerling en zijn ouders zelf. De samenwerking tussen de ouders, school en de leerling blijkt erg belangrijk. Deze leerlingen hebben meer begeleiding en ondersteuning nodig.

De jongere geeft aan dat de individuele begeleiding van de mentor op theoretisch vlak erg behulpzaam is geweest. Daardoor heeft hij verschillende certificaten (bromfiets en VSA) behaald. Dit zijn belangrijke opstapjes voor zijn toekomst. In het begin van de schoolcarrière is er ingezet op het vergroten van de zelfredzaamheid in de vorm van het oefenen in sociale situaties. De jongere had last van angsten en door dit te oefenen is hij hierover heen

gegroeid. Hij geeft aan dat bepaalde specifieke lessen (werknemersvaardigheden) hem hebben geholpen. Vooral het uitspelen in rollenspellen en daarna de feedback van de docent, zijn helpend geweest. Nadat deze jongere is uitgestroomd van school heeft de docent geholpen bij een privé-situatie. Dat is door de jongere en ouders/verzorgers erg gewaardeerd. Als feedback heeft de ouder aangegeven dat het traject bij haar zoon prima is verlopen, maar dat hij relatief een makkelijke leerling is. Maar wat gebeurt er wanneer het moeizamer verloopt? Bijvoorbeeld wanneer de jongere erg gesloten is? Dan moet de docent meer van zijn kwaliteiten laten zien om de jongere te ondersteunen. Gebeurt dit ook? Tenslotte geeft de ouder aan dat het zeer belangrijk is dat de samenwerking tussen jongere, ouders en school leidend is voor een succesvolle uitstroom!

Interview 2

Dit interview is met de ouders afgenomen. De leerling is een leerling met down, hij kan niet praten. Zijn ouders geven een beeld van hoe zij de uitstroomfase hebben ervaren.

Werkzaam bij: De leerling werkt vijf dagen op De Roek. De Roek is een kleinschalige, duurzame vakantieplek waar veel leerlingen met een beperking werken.

1. Op welke manier is de begeleiding van de docent voor jou erg belangrijk geweest?

De ouders zijn zeer tevreden over de begeleiding van de docent van hun zoon. Vooral het doorpakken en gewoon doen hebben de ouders gewaardeerd.

2. Kun je aangeven wat je prettig vond aan je docent?

De ouders geven aan dat de docent van aanpakken wist. De docent had kennis van de arbeidsmarkt en wist daardoor goede werkplekken voor hun zoon.

3. Hoe heeft de docent gezorgd dat je meer zelfvertrouwen hebt gekregen?

Doordat de leerling steeds meer zelfstandig kon (was uit ruimen, keuken schoonmaken) is zijn zelfvertrouwen toegenomen.

4. Op welke manier heeft je docent je geholpen bij het maken van keuzes?

De keuze van de werkplek was een schot in de roos. De leerling werkt daar nu nog. De overgang van school naar werk is daardoor heel soepel verlopen.

5. Had je het gevoel dat de docent je goed kende? Kun je een concreet voorbeeld noemen wanneer je dit gevoel had?

De ouders hebben zeker het gevoel dat de docent de leerling goed kende. Dit bleek uit de keuze van zijn stage- en werkplekken. De leerdoelen op school. Alles was op maat.

6. Kun je de sfeer van de klas en rondom de school omschrijven?

De leerling heeft nog mee gemaakt dat de school samen was met de SO afdeling. In die tijd was de school nog wat groter. Hij heeft drie verbouwing meegemaakt. De sfeer wordt als prettig ervaren. Vader vertelt dat er structuur heerst. Dat is je eerste indruk van een school of een setting.

7. Hebben de lessen in de klas je goed voorbereid op je werk?

Ouders hebben daar niet zo goed beeld van, omdat ze niet veel op school kwamen. Alleen bij het bespreken van de handelingsplannen of als er andere zaken waren kwam de ouders op school. Daardoor weten ze niet precies of de leerling goed voorbereid was voor het werk.

Het vermoeden is van wel. Thuis kon de leerling een aantal klussen die hij op school geleerd had.

8. Aan wie vraag je hulp wanneer je een probleem hebt op je werk?

Ouders geven aan dat ze hulp vragen bij de werkplek. Niet meer aan school, dat is een afgesloten hoofdstuk. Het is onduidelijk of het verwarrend werkt voor de leerling om weer terug te keren op school.

9. Hoe kijk je terug op de schooltijd? Kun je dit uitdrukken in een cijfer van 1 t/m 10 geven (1 is het slechts en 10 is het best)?

De leerling en de ouders kijken met een tevreden gevoel terug op school.

10. Kon je met de docent goed overleggen over je stage? Op welke manier?

De docent bracht regelmatig stagebezoeken op de stage van de leerling. Dat was prettig.

11. Was je gemotiveerd om te gaan werken? Vertel daar eens over!

De leerling was klaar om te gaan werken. In de laatste fase van de school was hij nog maar één dag op school. Op een gegeven moment had het geen toegevoegde waarde meer.

12. Vond je dat de docent voldoende kennis had over de arbeidsmarkt?

Ja, de docent heeft de leerling goed naar een dagbestedingsplek geleid. Ouders zijn en waren niet op de hoogte van dergelijke plekken.

13. Hoe heb je de stagebegeleiding ervaren van de docent?

Prima. De stagebegeleiding is soepel verlopen.

14. Heb je veel taken die je nu op je werk doet, geleerd op school? Kun je daar een voorbeeld van benoemen?

Taken in huishoudelijk werk, schoonmaken enz.

15. Heb je veel contact gehad met het stagebureau?

Een aantal keren overleg gehad met het stagebureau samen met de mentor. Maar het was een duidelijk verhaal.